

Tâbiin Döneminden Seçkin Bir Kadın Portresi Âişe bint Talha

Yrd. Doç. Dr. Fatımatüz Zehra KAMACI*

Öz: Tâbiin devrinde, doğuştan sahip olduğu asalet ve güzelliği sanat ve edebiyat ile beslemek suretiyle Arap yarımadasında haklı bir şöhrete kavuşan Âişe bint Talha, aşere-i mübeşşereden Talha b. Ubeydullah ile Ümmü Külsüm bint Ebû Bekir'in kızıdır. Âişe bint Talha, Kureyş kabilesinin Benî Teym kolundan gelen asil, iyi eğitilmiş, kararlı ve son derece güçlü bir kadın portresi olarak karşımıza çıkmaktadır. Teyzesi Hz. Âişe'nin dizinin dibinde yetişen bu müstesna hanım; şiir, tarih, edebiyat ve hadis bilgisi ile herkesi kendisine hayran bırakmayı başarmıştır. Âişe bint Talha ile ilgili tarih, hadis ve edebiyat kitapları ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu makale, Âişe bint Talha'nın şahsında, İslâm'ın ilk dönemlerinde üst tabakaya mensup kadınların durumu ve sosyal hayatları ile ilgili gün yüzüne çıkmamış olan bazı bilgileri gözler önüne sermeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Âişe, Âişe bint Talha, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler, Mus'ab b. Zübeyr, Sosyal Hayat, Kadın, Şiir, Edebiyat, Hadis

The Portrait of a Noble Muslim Woman Living in the First Century AH Aisha bint Talha

Abstract: Aisha bint Talha, daughter of the famous companion of the Prophet, Talha b. Ubayd Allah and Umm Kultüm, daughter of Abu Bakr was a beautiful, well-educated and noble woman. As a niece of Aisha, the Prophet's wife, she used the best advantage of the conditions that she had obtained inborn. She was famous for not only her rare beauty but also talent in poet and literature in all Arabian Peninsula during the first century AH. Accordingly this article tries to enlighten general conditions and the social life of noble Muslim women who lived in the first century AH with the records that were recorded by various history and literature sources.

Keyword: The Prophet's wife Aisha, Aisha bint Talha, The Orthodox Caliphs, Umayyad Dynasty, Mus'ab b. al-Zubayr, social life, Woman, Poetry, Literature, Hadith.

Giriş

Tarih, ona yön veren ve yaşadıkları döneme has izler taşıyan sayısız portreden bahseder. Her ne kadar yapılan çalışmalar, yüzyıllar boyunca kadın nüfusunun erkek nüfusundan hep bir miktar daha fazla olduğunu ortaya koysa da tarihe mâl olmuş meşhur isimler açısından bakıldığında, kadınların neredeyse adı yok gibidir. Yüzyıllar boyunca perde arkasında kalan ama perdenin önündekiler üzerinde etkisi hiç azalmayan kadınların bu yönü, herkes tarafından bilinir ve şifahî olarak anlatılır fakat bunların çok azı yazılmıştır. İslâm tarihi açısından bakıldığında Hz. Hatice (v. 620) ve Hz. Âişe (v. 58/678), bu özelliği yazıya dökülen kadın port-

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

relerinin ilklerinden sayılabilir. Resûlullâh'ın Mekke'deki sadık ve vefâkâr zevcesi Hz. Hatice ile Medine'de Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişen Hz. Âişe; zekî, bilgili, cesaretli ve dirayetli halleriyle İslâm toplumunun ilk döneminde etkin rol oynayan erkeklerin yanına adlarını yazdırmayı başarmışlardır. Onların ardından Hz. Âişe'nin eğitiminden geçen ve ilgisini tarih ve edebiyata yönlendiren bir başka Âişe gelmektedir. Kastettiğimiz kişi Tâbiünden, asil, eğitilmiş ve müstesna bir güzelliğe sahip Âişe bint Talha'dan başkası değildir.¹

Ailesi, bilgisi, görgüsü ve zenginliği ile yaşadığı dönemde şöhreti Arap dünyasında yayılmış olan Âişe bint Talha ile ilgili gerek tabakât, ensâb ve hadis kitaplarında gerekse tarih ve edebiyat kitaplarında pek çok ilgi çekici bilgi bulmak mümkündür.

Bu makalede, Âişe bint Talha'nın hayatı, eğitimi, hadis rivayetleri, evlilikleri, İslâm toplumdaki yeri ve önemi gibi hususlar ele alınacaktır. Bu açıklamalar doğrultusunda Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevîler devrinde üst tabakaya mensup insanların, özellikle de kadınların sosyal hayatları, alışkanlıkları, ailevî münasebetleri, günlük yaşamları, siyasetle ilişkileri vb. konularda yeni bakış açılarının elde edilmesi hedeflenmektedir.

1. Hayatı

Âişe bint Talha, Kureyş'in önemli kollarından birisi olan Teym b. Mürre kabilesine mensuptur. Babası, aşere-i mübeşşereden ve Resûlullâh'ın havârîsi diye bilinen on iki kişiden biri olan Talha b. Ubeydullah (v. 36/656); annesi ise Hz. Âişe'nin kız kardeşi, Hz. Ebû Bekir'in kızı Ümmü Külsûm'dür (v. 58/678'den sonra).² Doğumu, çocukluğu ve ilk evliliği hakkında çok fazla bilgi yoktur. Ancak babası Talha ve teyzesi Hz. Âişe'nin tesiriyle, ilim ve edep bakımından seçkin bir ortamda yetiştiği bilinmektedir. İlminin yanı sıra, fasih dili, cömertliği, hilmi, iffeti ve asaleti ile iştihar etmiştir.³ Babasından kalan miras gereği zaten zengin olmasına karşılık, bir de zengin ve nüfuzlu kimselerle evlenince, aldığı mehirler ve hediyeler, toplumda konuşulmuşur.⁴

Âişe bint Talha'nın ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Ancak annesi Ümmü Külsûm'un, dedesi Ebû Bekir'in en küçük kızı olarak, onun vefâtından sonra, yani 13/634 yılında doğduğu bilinen bir husustur.⁵ Hz. Ebû Bekir kızı Âişe'ye, doğacak olan çocuğundan bahsederek onun kız olacağını düşündüğünü söylemiş ve himaye etmesini vasiyet etmiştir.⁶ İncelediğimiz dönemde Arap yarımadasında kız çocuklarının erken yaşta evlendirildiği düşünül-

1 Âişe bint Talha'nın hayatı ile ilgili derli toplu bilgi için bk. Mehmed Zihni Efendi, *Meşâhirü'n-nisâ*, I-II, İstanbul 1295, II, 18-19; Zirikli, *el-A'lâm*, I-VIII, Beyrut 1992, III, 240; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'n-nisâ*, I-III, Dımaşk 1959, III, 137; C. H. Pellat, "Aisha bint Talha", *The Encyclopaedia of Islam*, 2nd Edition, London 1960, I, 308; Ahmet Lütfi Kazancı, "Âişe bint Talha", *DİA*, II, 206-207.

2 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, (nşr. İhsân Abbâs), I-IX, Beyrut 1968, VIII, 467; Belâzürî, *Ensâbü'l-êsrâf*, (nşr. Riyâd Zirikli-Süheyl Zekkâr), I-XIII, Beyrut 1996, X, 137-142; İbn Asâkir, *Târihu medîneti Dımaşk*, (nşr. Muhibbüddin Ebû Saïd), I-LXXX, Beyrut 1995, LXIV, 247-260; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât* (nşr. Hellmut Ritter), I-XXX, Wiesbaden 1931-2004, XVI, 600-602.

3 Şeybânî, *Câmi'u'l-usûl li-ehâdisi'r-Resûl*, I-XV, Beyrut 1991, XIV, 820-821; Kehhâle, III, 137. Ayrıca bk. Safedî, XVI, 600.

4 Örneğin bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsîn et-Türkî), I-XIV, XII, 148, Kahire 1997.

5 bk. Gülgün Uyar, "Ümmü Külsûm bint Ebû Bekir", *DİA*, XLII, 324.

6 İbn Sa'd, III, 194.

se bile,⁷ Âişe'nin doğumunu 23/644'ten önceki tarihlere çekmek mümkün görülmemektedir. Zaten Ümmü Külsûm'un Talha b. Ubeydullah'tan, Âişe dışında Zekeriyya ve Yusuf isminde iki çocuğu daha olmuştur ve yukarıdaki tarihlendirme, Âişe'nin ilk çocuk olduğunu varsaymaktadır. İkinci yahut üçüncü çocuk olduğu düşünüldüğünde, muhtemel doğum tarihi 25/646 ve sonrası olarak tahmin edilecektir. Öte yandan Âişe'nin babası Talha, 36/656 yılında vefât etmiştir. Bu durumda Âişe'nin, babası vefât ettiği henüz çocuk denilebilecek yaşta yahut genç kızlığa yeni geçtiği bir dönemde olduğu anlaşılmaktadır.

Âişe bint Talha, doğduğu andan itibaren Hz. Âişe'nin özel ilgisi ve sevgisine mazhar olmuştur. Esasen Hz. Âişe, sadece yeğeni Âişe'yi değil Âişe'nin annesi, yani kız kardeşi Ümmü Külsûm'u, babasının emâneti olarak alıp âdeta bir anne gibi büyütüştür. Âişe bint Talha, teyzesi Âişe'nin desteği ve yönlendirmeleri ile ilim açısından seçkin bir ortamda yetişmiştir. Teyzesi Âişe'den hadis rivayet etmiş, "eyyâmü'l-arab" ve "ahbârü'l-arab" ile ilgili bilgiler edinmiş, ilm-i nücûmu öğrenmiş, şiire ve edebiyata karşı duyduğu sevgiyle de bu alanlarda söz sahibi olacak kadar ilerlemiştir. Fiziken teyzesi Hz. Âişe'ye benzediği ifade edilen Âişe bint Talha'nın⁸ müstesna sayılabilecek bir yüz güzelliğine sahip olduğu ile ilgili pek çok rivayet bulunmaktadır.⁹ Hatta bir tavsiye mektubunda, ilgili kimseye dikkat etmesi gereken hususlar anlatılırken "Bunları Âişe bint Talha'nın güzelliğine bile değişmemelisin." ifadesi dikkatleri çekmektedir.¹⁰ Şiir, tarih, edebiyat vb. alanlarda iyi eğitim görmüş, zevk sahibi bu hanım; yüzü dışında bütün uzuvlarını örten¹¹ elbiseler giyip¹² yanında aile efradı ya da cariyeleri olduğu hâlde,¹³ evine gelen misafirlerle görüşmüş; tarih, edebiyat, şiir konulu sohbetlere ev sahipliği yapmıştır.¹⁴ İlk siyer-megâzi müelliflerinden İbn İshâk'ın (v. 151/768) hadis rivayetiyle uğraştığı bilinen babası İshâk, Âişe'yi görüp bu anı tasvir eden kimseler arasındadır.¹⁵

7 Bazı örnekler için bk. H. İbrahim Acar, "İslâm Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi", *Dini Araştırmalar Dergisi*, c. 6, sayı: 16, Ankara 2003, s. 128-135.

8 Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, *el-Eğâni*, (nşr. Abdülemir Ali Mühennâ-Semir Yusuf Câbir), I-XXVII, Beyrut 2002, XI, 184; Safedi, XVI, 601.

9 İlgili rivayetler için bk. Belâzürî, 51; X, 139; İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferid*, (nşr. Ahmed Emin ve dğr.), I-VII, Beyrut 1990, VI, 112-113; Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 184; İbn Asâkir; LXIX, 250; Bürrî, *el-Cevhere fi neseb'in-nebi ve ashâbihi'l-âşere*, (nşr. Muhammed et-Tevenci), Riyad 1983, II, 307; İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebü Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebî Bekr, *Ravzatü'l-muhibbin ve nüzhetu'l-müşâkin*, (nşr. es-Seyyid el-Cemîli), Beyrut 1987, s. 234; Safedi, XVI, 601. Bazı şiirler için ayrıca bk. Muhammed b. Habîb, *el-Münemmak fi ahbâri Kureys*, (nşr. Hurşid Ahmed Fârik), Beyrut 1985, s. 383; Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 185.

10 M. Muhtâr es-Sûsi, *Sûsü'l-âlime*, s. 95, Dârü'l-Beyzâ 1984.

11 Azzetü'l-Meylâ Âişe bint Talha'yı, ona evlenme teklif eden Mus'ab b. Zübeyr için değerlendirirken "İki kusuru vardır, büyük kulak ve büyük ayaklar, bunlardan birisini başörtüsü (himâr), diğerini de ayakbâbılar örter." dediği bilinmektedir. bk. Belâzürî, VII, 19, X, 137; Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 176-179.

12 Milhâfe denilen dikişsiz bir üst elbiseyi giydiğine ilişkin olarak bk. Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 185. Enes b. Mâlik kendisini görmeye gelenler olduğunu bildirdiğinde, misafirlerini karşılarken giymeyi âdet edindiği elbisesini giyip onları kabul ettiğine dair bk. Harâiti, *İ'tilâlü'l-kulûb fi ahbâri'l-uşşâk* (nşr. Hamdi Dimerdâş), I-II, Mekke 2000, I, 160; İbn Asâkir, LXIX, 251; Kehhâle, s. 138. Bu elbisenin kaliteli kumaşlardan yapıldığına dair bk. Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 192; Kehhâle, III, 139.

13 Gerek biyografi kitaplarındaki gerekse edebiyat kitaplarında Hz. Âişe'nin üçüncü kişilerle münasebetlerini anlatan rivayetlerde, yanında bulunan cariyelerden yahut azatlı cariyelerden bahsedilmekte ve yaşanan gelişmeler üzerine onlara bir şeyler söylediği ya da isteklerde bulunduğu anlatılmaktadır. bk. Aşağıda sayfa 27-33.

14 İbn Ebüd-Dünyâ, *İslâhü'l-mâl* (nşr. Mustafa Müflih el-Kuzât), Mansûre 1990, s. 349; İbn Asâkir, LXIX, 253. Kehhâle, s. 138.

15 Zeccâci, *Ahbâru Ebi'l-Kâsım ez-Zeccâci*, (Abdülhüseyn el-Mübârek), Bağdat 1980, s. 236; İbn Asâkir, LXIX, 253. İbn İshâk'ın eserini kendisine yazdırdığı Yunus b. Bükeyr-İbn İshâk-babası İshâk senediyle gelen bu rivayeti İbn Abdürabbih, İshâk'ı zikretmeksizin "Yunus b. Bükeyr Muhammed b. İshâk'tan" şeklinde yani Âişe'yi gören babası

Âiše bint Talha, yaşadığı dönemde evinde şiir ve edebiyat konulu sohbetler düzenleyen tek kadın değildir. Dönemin önde gelen kadın simalarından Sükeyne bint Hüseyin (v. 117/735) de evini hadis ve ilim öğrenimi için halka açmış ve şiire olan ilgisi dolayısıyla şair toplantılarına ev sahipliği yapmıştır.¹⁶ Yüzünü örtecek bir peçe kullanmadığı için zaman zaman ikinci kocası Mus'ab'ın eleştirilerine maruz kalsa da Âiše bint Talha, mahremi olmayan kimselerle olan münasebetlerinde iffetine gölge düşürecek hiçbir hareketi olmadığını herkesin bildiğini¹⁷ söyleyerek bu davranışını sürdürmüştür.¹⁸

Başından üç evlilik geçen Âiše bint Talha¹⁹ ilk evliliğini, Hz. Ebû Bekir'in torunu olan dayısının oğlu Abdullah b. Abdurrahman'la gerçekleştirdi. İbn Sa'd'ın verdiği bilgilere göre Âiše bint Talha'nın bu evlilikten İmrân, Abdurrahman, Ebû Bekir ve Talha adında dört oğlu; Nefise ve Ümmü Ferve isminde iki kızı olmuştur.²⁰ Ancak İbn Sa'd dışındaki kaynaklar kız çocuğu olarak sadece Nefise'nin adını zikretmektedirler.²¹ Abdullah'ın vefâtı üzerine, ikinci evliliğini Zübeyr b. Avvâm'ın ortanca oğlu Mus'ab b. Zübeyr ile gerçekleştiren Âiše bint Talha'nın, bu evlilikten çocuk sahibi olup olmadığı ile ilgili de İbn Sa'd farklı, sonraki kaynaklarda farklı rivayet edilmiştir. İbn Sa'd, Âiše bint Talha'nın Mus'ab'la olan evliliğinden Abdullah ile Muhammed isminde iki oğlu olduğunu ifade etmekte iken²² diğer kaynaklar, Âiše bint Talha'nın ilk evliliği dışındaki evliliklerden çocuk sahibi olmadığını bildirmişlerdir.²³ Abdullah b. Abdurrahman'ın kesin vefât tarihi bilinmemekte olup 70-80/689-700 yılları arasında vefât ettiği ifade edilmiştir.²⁴ Mus'ab b. Zübeyr'in ise 72/691 yılında öldürüldüğü bilinmektedir. Abdullah'ın hicri 70 yılın başlarında vefât ettiğini düşünsek bile bu tarihlendirme, Âiše ile Mus'ab'ın iki yıl gibi kısa bir süre evli kaldıklarını göstermektedir. Bu durumda "İki yıllık evliliklerinde üst üste iki çocukları olmuş mudur?" "Âiše ikinci çocuğunu Mus'ab'ın vefâtından sonra doğurmuş olabilir mi?" ya da "Abdullah b. Abdurrahman'ın vefâtı, hakkındaki muğlak ifadelerden ötürü hicri 70 yılından önceki birkaç yılda mı gerçekleşmiştir?" gibi sorular akla gelmektedir. Esasen Âiše'nin, kocası Mus'ab Kûfede Muhtâr es-Sekafi (v. 67/687) ile mücadelesinde galip geldiğinde, Muhtâr'ın karısının da içlerinde bulunduğu esirlerin serbest bırakılması için elçi gönderdiği bilgisi,²⁵ bu üçüncü ihtimali mümkün kılmaktadır. Âiše, Mus'ab'ın

değil İbn İshâk'ın gibi zikretmiştir. bk. İbn Abdürabbih, VI, 113. Metinde İshâk rivayeti esas alınmışsa da hicri 80 (699) yılında doğan ve Medine'de büyümüş olan İbn İshâk'ın çocukluğunda ya da gençliğinde babası ile birlikte yahut babasından bağımsız olarak Âiše bint Talha'yı görmüş olması muhal değildir.

16 Hilal Görgün, "Sükeyne bint Hüseyin", *DİA*, XXXVIII, s. 46, İstanbul 2010.

17 (وَوَاللَّهِ مَا فِي وَصْمَةِ يَقْدَرُ أَنْ يَذْكُرَنِي بِهَا أَحَدٌ).

18 Ebû'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 180; Husri, *Zehri'ül-âdâb ve semerü'l-elbâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvi), I-II, Kahire 1969, I, 257; Nüveyri, IV, 252; Safedi, XVI, 600; Zirikli, III, 240. Ayrıca bk. Will Durant, *Kıssatü'l-hadâra*, I-XLII, Kahire 1968, XIII, 136.

19 Muhammed b. Habîb, *el-Muhabber*, (nşr. Ilse Lichtenstadter), Haydarabad 1942, s. 442; İbnü'l-Esir, *Câmi'ül-usûl min ehâdisi'r-Resûl*, (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût), I-XV, Beyrut 1991, XIV, 820-821; Safedi, XVI, 600.

20 İbn Sa'd, V, 194. Nefise'nin Emevi halifesi Velid b. Abdülmelik (705-715) ile evlendiği ifade edilmiştir.

21 Diğer kaynak ve araştırmalardan bazıları için bk. dipnot 1-2. Ayrıca bk. İbn Kuteybe, *el-Maârif* (nşr. Servet Ukkâşe), Kahire 1992, s. 234; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-arab*, (nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn), s. 137, Kahire ty.

22 İbn Sa'd, V, 183.

23 bk. dipnot 1-2, 21.

24 bk. İbn Hacer, *Tehzibü't-tehzib*, I-XII, Beyrut 1907, V, 291; Sehâvi, *et-Tuhfetü'l-latife fi târihi'l-Medineti's-Şerife*, I-II, Beyrut 1993, II, 50; Zürkânî, *Şerhu'l-Muvatta'*, I-IV, Beyrut 1987, IV, 292. İbnü'l-Esir'in *Câmi'ül-Esir* isimli eserinde Abdullah b. Abdurrahman için "İbnü'z-Zübeyr'den önce öldü" ifadesi yer almaktadır ki kastedilen 73/692 yılında vefat eden Abdullah b. Zübeyr olmalıdır. bk. İbnü'l-Esir, *Câmi'ül-usûl*, XIV, 672.

25 bk. dipnot 161-162.

öldürülmesinden sonra üçüncü evliliğini amcasının oğlu Ömer b. Ubeydullah ile yapmıştır. Ömer b. Ubeydullah'ın 82/701 yılında vefât ettiği bilinmektedir.²⁶ Âişe bint Talha ile Ömer b. Ubeydullah'ın 8 yıl evli kaldıkları bildirildiğinden,²⁷ Âişe'nin Mus'ab'ın vefâtından iki yıl sonra Ömer'le evlendiğini söylemek mümkündür. Âişe bint Talha'nın, üçüncü evliliğinden hiç çocuğu olmamıştır.²⁸

Üçüncü kocası Ömer b. Ubeydullah'ın vefâtından sonra Âişe bint Talha, evlilik teklifleri almış, ancak bu teklifleri geri çevirerek bir daha evlenmemiştir. Geri kalan 20 küsur yıllık dönemde hayatını Medine-Mekke-Tâif üçgeninde geçirmiş, sağlığı elverdiği ölçüde hac ve umre yapmış, yazları Tâif'teki yazlığında geçirerek burada, toplumun ileri gelenlerini ağırılarak davetler düzenlemiştir. Âişe bint Talha'nın vefât tarihi ile ilgili her ne kadar İbnü'l-İmâd²⁹ ve Yâfiî³⁰ 101/719 tarihine işaret etmiş olsalar da Safedî³¹ ve Zehebî'nin³² ihtimalli ifadelerle 100-110/718-729 yılları arasına işaret ettikleri görülmektedir.³³ Âişe bint Talha'nın Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik (724-743) ile görüşüğünü kaydeden rivayetler de onun vefâtını hicrî 100-110 yılları arasında gösteren müellifleri doğrular niteliktedir.³⁴ Zira Hişâm b. Abdülmelik 102/720-21 yılında veliaht tayin edilmiş 105/724 yılında ise halife olmuştur.³⁵

2. Eğitim Durumu

a) Hadis Rivayet Etmesi

Âişe bint Talha'yı yaşadığı dönemde ön plana çıkaran en önemli hususlardan birisi, hadis rivayet etmesidir. Teyzesi Hz. Âişe'den hadis rivayet eden Âişe bint Talha,³⁶ Yahyâ b. Maîn başta olmak üzere³⁷ hadis münekkitleri tarafından sika bir râvî olarak kabul edilmiştir. Rivayet ettiği hadisler *Kütüb-i sitte*'de yer almıştır.³⁸ Teyzesi Hz. Âişe dışında herhangi bir kimseden hadis rivayet ettiği tespit edilememiştir. Âişe bint Talha'dan, Habîb b. Ebû Amr, yeğeni Talha b. Yahyâ, Muâviye b. İshâk, yeğeninini oğlu Mûsâ b. Abdullah b. İshâk, Fudayl el-Fukaymi ve diğer bazı isimler rivayette bulunmuştur.³⁹ Âişe bint Talha'nın, Hz. Âişe'den daha çok Resûlullâh'ın aile hayatı, eşleriyle münasebetleri, hanımlarının yanındayken gerçekleştir-

26 Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 192; Zirikli, III, 240.

27 Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 192; Nüveyrî, IV, 257.

28 bk. dipnot 1-2, 21.

29 İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût-Mahmûd el-Arnaût), I-XI, II, 12, Beyrut 1988.

30 Yâfiî, *Mirâtü'l-cenân ve 'ibretü'l-yakzân fi ma'rifeti havâdîsi'z-zamân*, I-II, yy., 1337, I, 211-212.

31 Safedî, XVI, 600, (يقبت الى قريب من سنة عشر ومائة)

32 Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XVII, Beyrut 2003, III, 76; *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, (nşr. Şuayb el-Arnaût), I-XXV, Beyrut 1985, IV, 369 (في حدود العشرة بعد المائة).

33 Ayrıca bk. Ömer Rıza Kehhâle, III, 154 (بعد نيف ومائة).

34 Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 195; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi târihi'l-mülûk ve'l-ümem*, (nşr. Muhammed-Mustafa Abdülkâdir Atâ), I-XIX, Beyrut ty., VII, 227; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*, (nşr. Ali Muhammed Hâşim-Abdülmecid) I-XXXIII, Beyrut 2004; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, III, 76; *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 369.

35 Nadir Özkuyumcu, "Hişâm b. Abdülmelik", *DİA*, XVIII, 148.

36 İbn Sa'd, VIII, 467; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IV, 369.

37 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, III, 76.

38 İclî, *Târihu's-sikât*, (nşr. Abdülalim Aldülazim Bestevî), I-II, Medine 1985, II, 455; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, XII, 436-437; *Takribü't-Tehzib*, (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), I-II, Beyrut 1975, II, 606; Kehhâle, III, 154.

39 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, III, 76; Kehhâle, III, 154.

diği uygulamalar ve Hz. Âişe'nin kişisel gözlemleri ile ilgili hadisler rivayet ettiği görülmektedir. Âişe bint Talha'nın rivayet ettiği hadisleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Bir gün Hz. Peygamber'e, ensardan bir sahâbînin küçük yaştaki çocuğunun cenazesi getirildi. Hz. Âişe, "Ya Resûlullâh, müjdeler olsun ona, cennet güvercinlerinden bir güvercin, hiç günah işlemedi, günah nedir bilmedi, değil mi?" deyince Hz. Peygamber, "Başka türlü mü olacaktı Âişe? Bilmez misin Allah cenneti yarattı; sonra da cennete girecek olanların soyundan dünyaya gelip cennete girecek olan başkalarını yarattı. Aynı şekilde cehennemi yarattı ve yine ona girecek olanların soyundan, dünyaya gelip cehenneme girecek başkalarını yarattı!"⁴⁰ Bir diğer hadiste "Bilmez misin Allah cenneti yarattı, cehennemi yarattı, cennet için bir topluluk ve cehennem için bir topluluk yarattı!" buyurduğu nakledilmiştir.⁴¹

2. Hz. Âişe bildiriyor: Bir gün Resûlullâh yanımıza geldi, "Evde yiyecek bir şey var mı?" diye sordu. Hayır deyince "O halde oruçluyum." dedi. Günün ilerleyen saatlerinde tekrar geldiğinde ona "Bize hays⁴² hediye edildi." dedik. Bunun üzerine "O halde iftar edeyim, böylece nafil olan orucu, kendime farz kılmış oldum." dedi.⁴³ Bir diğer rivayette ise "Bize yemek hediye edildi." denildiği, bunun üzerine "Ne hediye edildi?" diye sorduğu bildirilmiştir.⁴⁴ Ayrıca bu olayın aynı günde değil, peş peşe iki ayrı günde cereyan ettiği de nakledilmiştir.⁴⁵

3. Hz. Âişe anlatıyor: "Hz. Peygamber'e cihâdı sorduk. "Size hac yeter." ya da "Sizin cihâdınız hacdir." buyurdu."⁴⁶ Bir diğer rivayette Hz. Âişe Hz. Peygamber'e, "Kur'ânda cihâddan daha faziletli bir amel göremiyorum; ama biz sizinle cihâda gelemiyoruz." deyince Resûlullâh "Cihâdın en güzeli, kabul olunmuş hacdir." buyurmuştur.⁴⁷ Ayrıca Hz. Âişe'nin "Cihâd yapamaz mıyız?"⁴⁸ ya da "Kadınlara cihâd var mıdır?"⁴⁹ diye sorduğu yahut cihâd için izin istediği⁵⁰ bildirilmiş, Hz. Peygamber'in de "Kadınlar için cihâd vardır ama savaşmak

40 Tayâlisî, *el-Müsned*, (nşr. Muhammed Hasen İsmâîl), I-III, Beyrut 2004, II, 251; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 2004, VI, 41; Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh, Mevsû'atü'l-hadisîş-şerîf el-kütübü's-sitte içerisinde*, Riyad 2000, "Kader", 31; İbn Mâce, *es-Sünen, Mevsû'atü'l-hadisîş-şerîf el-kütübü's-sitte içerisinde*, Riyad 2000, "Sünen", 10; Ebû Dâvûd, *es-Sünen, Mevsû'atü'l-hadisîş-şerîf el-kütübü's-sitte içerisinde*, Riyad 2000, "Sünen", 17; Nesâî, *es-Sünen, Mevsû'atü'l-hadisîş-şerîf el-kütübü's-sitte içerisinde*, Riyad 2000, "Cenâiz", 58.

41 Müslim, "Kader", 30.

42 Hays/المحيس, iyi cins bir hurma çeşidi olan sarı renkli berni hurması ile peynir ve yağın, hurmaların bütün çekirdekleri çıkıncaya kadar iyice yoğrulmasıyla elde edilen bir yemek çeşididir. bk. Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-ayn*, (nşr. Dr. Dâvud Sellûm) Beyrut 2004, 187/III, 273; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I-VII, Beyrut 1997, II, 198.

43 Abdürrezzâk, *el-Musannef*, (nşr. Habîbürrahmân el-Azamî), I-XI, Beyrut 1983, IV, 277; Ahmed b. Hanbel, VI, 49; Nesâî, "Sıyâm", 67.

44 Müslim, "Sıyâm", 169.

45 Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 73; Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh, Mevsû'atü'l-hadisîş-şerîf el-kütübü's-sitte içerisinde*, Riyad 2000, "Savm", 35; Nesâî, "Sıyâm", 67. Ebû Hâtîm, bu hadisin Simâk-Âişe bint Talha senediyle gelen rivayetini, bu iki râvînin birbirlerinden hadis almadıkları gerekçesiyle 'münker' saymış, iki ayrı hadisin rivayetinin karışması neticesi böyle bir sonucun çıkmış olabileceğini söylemiştir. bk. İbn Ebû Hâtîm, *İlelü'l-hadis*, (nşr. Sa'îd b. Abdullâh el-Humeyyid-Hâlid b. Abdurrahmân el-Cüreyşi), I-VI, Riyad 2006, III, 86.

46 Abdürrezzâk, V, 8 Sa'îd b. Mansûr, *es-Sünen*, (nşr. Habîbürrahmân el-Azamî), I-II, Beyrut 1985, II, 133; İbn Sa'd, VIII, 72.

47 Ahmed b. Hanbel, VI, 79; Nesâî, "Menâsik", 4.

48 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh, Mevsû'atü'l-hadisîş-şerîf el-kütübü's-sitte içerisinde*, Riyad 2000, "Hacc", 4.

49 İbn Mâce, "Menâsik", 8; Fâkihî, *Ahbâru Mekke fi kadîmî'd-dehr ve hadisih*, (nşr. Abdülmelik b. Abdullâh b. Dehîş), I-IV, Mekke 1987, I, 376.

50 Ahmed b. Hanbel, VI, 67; Buhârî, "Cihâd", 62.

yoktur. Kadınların cihâdı hacdır.” şeklinde cevap verdiği rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber’in, haccın yanında umreyi zikrettiği de bildirilmiştir.⁵¹

4. Hz. Âişe bildiriyor: “Bir kimse Resûlullâh’a geldi ve “Hangi amel daha hayırlıdır?” diye sordu. Hz. Peygamber de “Allah’a iman, Allah yolunda cihâd ve kabul olunmuş bir hac!” buyurdu.⁵²

5. Hz. Âişe anlatıyor: “Hz. Peygamber evde, elbisesini uyluğuna kadar sıyrırmış bir şekilde oturuyordu. O sırada Ebû Bekir, içeri girmek için izin istedi. Resûlullâh istifini bozmadan izin verdi. Sonra Ömer geldi, aynı şekilde oturmaya devam etti. Bir süre sonra Osman içeri girmek için izin isteyince, elbisesini toplayarak uyluğunu örttü. Misafirler ayrıldıklarında Hz. Âişe Resûlullâh’a, bu durumun hikmetini sordu. Hz. Peygamber de “Âişe, meleklerin hayâ ettiği bir insandan hayâ etmeyeyim mi?” şeklinde cevap verdi.⁵³

6. Hz. Âişe bildiriyor: “Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Sevabı en hızlı olan hayır birr⁵⁴ ve sıla-i rahimdir. Cezası en hızlı günah ise bağy⁵⁵ ve sıla-i rahimi kesmektir.⁵⁶

7. Hz. Âişe bildiriyor: “Hz. Peygamber şöyle derdi: “Allah’ım! Yüzümü güzel kıldın, ahlakımı da güzelleştirdi!”⁵⁷

8. Hz. Âişe bir gün Hz. Peygamber’in, hanımlarına “Sizin bana en çabuk kavuşacak olanınız kolu en uzun olanınızdır!” dediğini bildirmiştir. Bu sözü işiten hanımları, akıllarına gelen ilk şeyi yaparak yani, hemen kol uzunluklarını mukayese ederek, kimin kastedildiğini bulmaya çalışmışlardır. Yıllar sonra Zeyneb bint Cahş vefât edince kol uzunluğu ile kastedilenin, sadaka vermek ve cömertlik olduğunu anlamışlardır. Çünkü Zeyneb, evde ürettiği el işlerini satıp kazandığı parayı infâk etmesiyle iştihar etmiş bir hanımdı.⁵⁸

9. Hz. Peygamber bir defasında, yaşı henüz küçük olan Üsâme’nin burnunun aktığını görünce, temizlemek istedi. Hz. Âişe “Bırak ben yapayım!” deyince Hz. Peygamber, Âişe’nin davranışını teşvik etmek üzere ona, “Âişe, Üsâme’yi sev, ben onu seviyorum.” buyurmuştur.⁵⁹

51 İbn Mâce, “Menâsik”, 8; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, (nşr. Muhammed Mustafa el-Azamî), I-IV, Beyrut 1975, IV, 359; Dârekutnî, *es-Sünen* (nşr. Şuayb el-Arnaût ve dğr.) I- V, Beyrut 2004, III, 345; Aynî, X, 315.

52 Saïd b. Mansûr, II, 133; Buhârî, *Halku efâli’-ibâd*, Beyrut 1984, s. 33; Heysemî, *Kesfü’l-astâr ‘an zevâidi’-Bezzâr*, (nşr. Habîbürrahmân el-Azamî), I-IV, Beyrut 1979, II, 257.

53 Ahmed b. Hanbel, VI, 62; İbn Kesir, X, 357-358. Bu hadisin yine Hz. Âişe’den gelen ancak senesinde Âişe bint Talha’nın bulunmadığı farklı tarikleri için bk. Müslim, “Fadâilü’s-sahâbe”, 26.

54 İman, ibadet ve ahlâka ilişkin bütün iyilikleri ifade eden bu geniş kapsamlı terim için bk. Ali Toksarı, “Birr”, *DİA*, VI, 204-205.

55 Meşrû devlet başkama silahla karşı koyma, isyan etme anlamına gelen bu fıkıh terimi için bk. Ali Şafak, “Bağy”, *DİA*, IV, 451-452.

56 İbn Râhûye, *el-Müsned*, (nşr. Muhammed Muhtâr Dirâr el-Müftî), Beyrut 2002, s. 266; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-ıvsaat*, (nşr. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân), I-X, Riyad 1985, X, 176. Bu rivayet, hadis âlimleri tarafından senedindeki bazı râvilerden ötürü, zayıf, münker gibi lafızlarla cerh edilmiştir. bk. Mizzî, *Tehzibü’l-kemâl*, I- XV, Beyrut 1982-1988, XIII, 99; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, (nşr. Ali Muhammed Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-VIII, Beyrut 1995, III, 415.

57 Ahmed b. Hanbel, 1814/VI, 68; Heysemî, *Gâyetü’l-maksad fî zevâidi’l-Müsned*, (nşr. Hallâf Mahmûd Semî’), I-IV, Beyrut 2001, III, 125.

58 Müslim, “Fadâilü’s-sahâbe”, 17; İbn Hibbân, *el-İhsân fî takribi Sahîhi-i İbn Hibbân*, (nşr. Şuayb el-Arnaût), I-XVI, Beyrut 1988-1991, VIII, 108; İbn Hacer, *Fethü’l-bâri bi-şerhi Sahîhi’l-Buhârî* (nşr. Mahmud Fuâd Abdülbâki), I-XIV, Dimaşk 2000, III, 361; *el-İsâbe fî temyizi’s-sahâbe*, (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz), I-IX, Beyrut 2005, VIII, 154.

59 Tirmizî, “Menâkıb”, 40; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XV, 534; İbn Asâkir, VIII, 66.

10. Hz. Âişe, babası Hz. Ebû Bekir'in isminin aslında Abdullah olduğunu ancak 'atık' olarak şöhret bulduğunu belirtmiş⁶⁰ ve bunun nedenini şu şekilde izah etmiştir: “Bir gün evimdeydin. Hz. Peygamber ashâbıyla birlikte avluydu. Aramızda sadece bir perde bulunuyordu. Sonra Ebû Bekir geldi. Hz. Peygamber “Kim cehennemden azat edilmiş (atık)⁶¹ bir kimseyi görmek isterse Ebû Bekir'e baksın!” dedi. Böylece Ebû Bekir, ismi Abdullah olmasına rağmen Atık ismi ile iştihar etti.⁶²

11. Hz. Âişe, yukarıdaki rivayetin bir benzerini, Âişe bint Talha'nın babası Talha b. Ubeydullah ile ilgili olarak da zikretmiştir. Buna göre yine evi ile Resûlullâh'ın ashâbıyla birlikte oturduğu avlu bir perde ile ayrılmışken Talha b. Ubeydullah gelmiş, Hz. Peygamber yanındakilere “Verdiği sözü yerine getirmiş olarak⁶³ yeryüzünde yürüyen bir kimseye bakmak isteyen Talha'ya baksın!” buyurmuştur.⁶⁴

12. Hz. Âişe bildiriyor: “Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Sizden birinizin sofrası durduğu müddetçe, melekler salât etmeye devam ederler!”⁶⁵

13. Hz. Âişe Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Babasına göz ucuyla dahi olsa kızgınlıkla bakan kimse, Allah'ın rızasına uygun bir iş yapmış olmaz!”⁶⁶

14. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in Vedâ haccı sırasında bir gün yanına geldiğini ve şöyle söylediğini bildirmiştir: “Bugün bir şey yaptım, eğer geri dönebilseydim, yapmamayı tercih ederdim!” Âişe, “O şey nedir?” diye sorunca da “Kâbe'ye girdim ve sonrasında birisinin gelip “Ben haccettim ama Kâbe'ye giremedim!” demesinden korktum. Çünkü bize Kâbe'ye girmek değil tavaf etmek farz kılındı!” demiştir.⁶⁷

15. Hz. Âişe bildiriyor: “Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Yalan ancak şu üç şey için kabul edilebilir: Erkeğin karısını razı etmesi için, harp sırasında düşmana galip gelmek için ve insanları barıştırmak için.”⁶⁸

16. Hz. Âişe bildiriyor: “Hz. Peygamber odasında bir ses duydu ve garipsedi. Gidip baktıklarında Hakem b. Ebû'l-Âs'ın (v. 31/651) Resûlullâh'ın hanesini gözetleyip konuşmalarını

60 İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesâni*, (nşr. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire), I-VI, Riyad 1991, I, 70.

61 (من سره ان ينظر الى عتيق من النار).

62 İbn Sa'd, III, 170; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, (nşr. Hüseyin Selim Esed), I-XIII, Dımaşk 1986, VIII, 303; Taberâni, *el-Mu'cemü'l-evsat*, X, 176; Hâkim, *el-Müstedrek*, (nşr. Hamdi Dimerdâş Muhammed), I-VIII, Mekke 2000, V, 1664; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam fi târihi'l-mülûk ve'l-ümem*, (nşr. Muhammed-Mustafa Abdülkâdir Atâ), I-XIX, Beyrut ty., IV, 53.

63 Hadiste zikri geçen (فضى نجبه) ifadesi, 33/Ahzâb suresi, 23. âyette geçen bir ifadedir. Allah ilgili âyette “Müminlerden öyle kimseler vardır ki Allah'a verdikleri söze sâdik kaldılar. İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (şehit olmuştur). Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmemişlerdir.” buyurmaktadır.

64 İbn Sa'd, III, 218; Ebû Ya'lâ, VIII, 302; Ebû Nu'aym el-İsfahâni, *Hilyetü'l-evliyâ*, I, 88; Taberâni, *el-Mu'cemü'l-evsat*, X, 175-176; İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevâidi'l-mesânidî's-semâniye*, (nşr. Habiburrahmân el-Azamî), I-IV, Kuveyt ty., IV, 78.

65 Taberâni, *el-Mu'cemü'l-evsat*, II, 24, V, 366-367; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, (nşr. Abdül'ali Abdülhamid Hamid-Muhtâr Ahmed en-Nedvi ve dğr.), I-XV, Bombay 2008, XIV, 12-13. Hadisin sıhhati ile ilgili değerlendirmeler için bk. Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, I-VIII, Haydarabad 1362, V, 110-111; Teymî, *et-Tergîb ve't-terhib*, (nşr. Eymen b. Sâlih b. Şa'bân), I-III, Kahire 1993, III, 42.

66 Taberâni, *el-Mu'cemü'l-evsat*, X, 175; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, XI, 527. Hadisin sıhhati ile ilgili bilgi için bk. İbn Adî, *el-Kâmil fi du'âfâir-ricâl*, I-VII, Beyrut 1985, IV, 1387-1388.

67 Ebû Nu'aym el-İsfahâni, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VII, 115.

68 Sıhhati ile ilgili tartışmalar bulunan bu hadis için bk. İbn Adî, I, 54; Zehebi, *Mizâniü'l-ittidâl*, VII, 173.

rı gizlice dinlemeye çalıştığını gördüler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu ve soyundan gelenleri lanetleyip sürgüne gönderdi.⁶⁹

17. Hz. Âişe anlatıyor: “Hz. Peygamber’le hac için yola çıktık. Kâha⁷⁰ mevkiine varınca, başıma sürdüğüm renkli kokudan yüzüme bir miktar sarı boya aktı. Hz. Peygamber de “Ey beyaz tenli küçük kadın (يا شقيراء),⁷¹ şimdi rengin daha güzel!” buyurdu.⁷²

18. Hz. Âişe bildiriyor: “Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kim bir kimsenin kabrini kazıp kefenini alır, hırsızlık yaparsa (*neḫḫ-neḫḫâḫ*), o kişiyi öldürmüş gibi olur.”⁷³

19. Hz. Âişe bildiriyor: “Hz. Peygamber, Vedâ haccı sırasında Müzdelife gecesı geldiğinde hanımlarından birisine, erkenden ayrılıp Akabe cemresini taşlamasını, sonra da ikâmet yerine gidip sabahı orada karşılaşmasını söylemiştir.⁷⁴ Bu hadisin râvilerinden Atâ b. Ebû Rebâh da hac ibadetlerinde hep bu hususa riâyet etmiştir.⁷⁵ Resûlullâh’ın bunu hanımı Sevde’ye söylediği de rivayet edilmiştir.⁷⁶

20. Hz. Âişe anlatıyor: “Konuşma tarzı, jest ve mimikler, oturma, kalkma esnasındaki hâl ve tavır açısından Hz. Peygamber’e, kızı Fâtıma kadar benzeyen kimse görmedim. Resûlullâh Fâtıma’nın geldiğini görünce kalkıp karşılar, öper, sonra elinden tutar ve oturana kadar elini bırakmazdı. Hz. Peygamber Fâtıma’nın evine gidince, bu sefer Fâtıma aynı şeyleri ona yapardı.⁷⁷ Nitekim bir defasında Fâtıma geldiğinde Hz. Peygamber kalkıp “Hoş geldin.” dedikten sonra sağına oturmuştu.⁷⁸ Vefâtına vesile olan hastalığa yakalandığında, Hz. Fâtıma onu ziyarete geldi. Hz. Peygamber “Hoş geldin.” deyip kızını öptü ve kulağına bir şeyler fısıldadı. Fâtıma ağlamaya başladı. Sonra bir şey daha fısıldadı, bu sefer gülmüsedı. Anlayamadığı bu garip manzara karşısında Hz. Âişe kendisini tutamayıp “Kadınların en akıllısının Fâtıma olduğunu zannederdim. Ama yanılmışım, baksana ağlarken bir-

69 İbn Asâkir, LVII, 272; Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, II, 200. Konu ile ilgili İbn Sa’d başta olmak üzere güvenilir diğer kaynaklarda “lanetledi” ifadesine yer verilmeksizin sadece “Medine’den sürdüğü (فناه/طرده)” bildirildiğinden, “Onu ve soyunu lanetledi.” ifadesini sahih kabul etmek mümkün görülmemektedir. bk. İbn Sa’d, V, 447; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 91-92; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, I-X, Beyrut 1952, III, 120. Esasen Hz. Âişe’nin fitne hadiseleri sırasında Mervânâ, “Resûlullâh babanı lanetledi, sen de onun sulbündensin.” diyerek çıktığı bildirilmiştir ki Hz. Âişe’ye ait bu ifadenin yukarıdaki muahhar iki kaynağa, Hz. Peygamber’in sözü gibi dâhil edilmiş olabileceği akla gelmektedir. bk. İbn Abdülber, *el-İstiâb fi ma’rifeti’l-ashâb* (nşr. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcüd), I-V, Beyrut 2002, I, 415; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Gâbe fi ma’rifeti’s-sahâbe*, (nşr. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcüd), I-VII, Beyrut 2003, II, 49; İbn Abdülber, *el-İstiâb fi ma’rifeti’l-ashâb*, (nşr. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcüd), I-V, Beyrut 2002, I, 415.

70 Kâha ile ilgili “Medine’ye bir mil uzaklıkta bir yerleşim yeri.” yahut “Mikat yerlerinden Cuhfe ile Kadid arasındaki yer.” şeklinde farklı tanımlamalar yapılmıştır. bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-büldân*, (nşr. Ferid Abdül’aziz el-Cündî), I-VII, Beyrut ty., IV, 329-330.

71 Rivayette ‘kırmızıcık’ anlamına gelen *şukeyrâ* kelimesi esasen beyaz tenli olan bir kimsenin renkli kokunun tesiriyle yüzünde oluşan kırmızılığı ifade etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber’in başka vesilelerle Âişe’ye lafzen ‘kırmızıcık’ anlamına gelen humeyrâ/حميراء kelimesiyle seslendiği (İbn Sa’d, VIII, 80) ve bu kelimenin Araplarda, özellikle kadınlar için kullanıldığında beyaz tenli olmayı ifade ettiğine bildirilmiştir. bk. İbn Manzûr, II, 151.

72 İbn Sa’d, VIII, 72.

73 İbn Hibbân, *Kitâbü’l-mecrûhîn mine’l-muhaddisin ve’d-du’afâ ve’l-metrûkin*, (nşr. Hamdi b. Abdülmeccid b. İsmâ’il es-Selefi), I-II, Riyad 2000, II, 232; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, V, 485.

74 Nesâî, “Menâsik”, 223.

75 Dârekutnî, III, 325.

76 Buhârî, *et-Târihu’l-evsat* (mşr. Muhammed b. İbrâhîm el-Leheyrân), I-II, Riyad 1998, I, 441.

77 Ebû Dâvûd, “Edeb”, 143; Hâkim, V, 1777-1778.

78 Taberânî, *Kitâbü’d-du’â*, (nşr. Muhammed Sa’d b. Muhammed Hasan el-Buhârî), I-III, Beyrut 1987, III, 1672.

denbire gülüveriyor!” demiştir.⁷⁹ Sonra merakına yenilip Hz. Peygamber’in kulağına ne fısıldadığını sormuş, Fâtıma “Söylersem dedikoducu olurum!” diyerek söylemeyi reddetmiştir. Resûlullâh vefât edince durumu açıklamış ve “İlkinde vefâtının yaklaştığını söyledi, ben de dayanamayıp ağladım; sonra “Ailemden bana ilk kavuşacak sensin!” dedi, ben de güldüm!” demiştir.⁸⁰

21. Hz. Âişe, hac yolculuğu sırasındaki bir uygulamayı şu şekilde anlatmıştır: “Biz ihrama girmeden önce, kumaş parçalarına (dimâd/الضمد)⁸¹ kaliteli misk,⁸² kaliteli sük (السك),⁸³ za’ferân, vers⁸⁴ vb. renk verme özelliği olan kokular sürüp başımızı bağlıyorduk. Bir süre sonra sıcak ve terin etkisiyle renkli kokular yüzümüze akıyordu.⁸⁵ Terleyip gusül abdesti aldıktan sonra da ihramlı olalım ya da olmayalım, aynı kumaş parçalarını başımıza bağlıyorduk ve Hz. Peygamber bize olumsuz herhangi bir şey söylemiyordu.”⁸⁶

Âişe bint Talha’nın rivayetlerinde, Hz. Peygamber’in eşleriyle münasebetleri yahut aile hayatı ile ilgili meselelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Kütüb-i sitte yahut Kütüb-i tis’a dışındaki rivayetlerin bir kısmının, cerh-ta’dil âlimleri tarafından eleştirildiği dikkatleri çekmektedir. Ancak dikkat edilmesi gereken, bu rivayetlerde eleştiri konusu olan kişinin hiç bir zaman Âişe bint Talha olmadığıdır. O, hadis münekkitlerince sika kabul edilmiş ve sahih-hasen derecesinde kabul gören pek çok rivayette râvî olarak ismi geçmiştir.

b) Tarih ve Edebiyat Bilgisi

Âişe bint Talha, dinî ilimler, özellikle hadis, Arap dili ve edebiyatı, tarih, şiir ve nücûm ilmi ile yakından ilgilenmiş ve bu alanlarda sağlam bir kültür edinmiştir. Şiir ve edebiyat konusundaki yetkinliği ve hadis rivayeti onu çağdaşlarından ayırmıştır. Bu niteliklerini ortaya koyması açısından, Emevî halifesi Hişâm b. Abdülmelik’le (724-743) görüşmesini anlatan şu rivayet önem arz etmektedir: “Âişe bint Talha, Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik’in huzuruna çıktığında halife ona “Geliş amacın nedir?” diye sorunca, Âişe de kuraklık ve maddî sıkıntıdan dert yanmıştır. Halife Hişâm, ona gereken ikrâmı yapacağını söylemiştir. Sonra Benî Ümeyye’nin önde gelenlerine haber gönderip akşamki meclise gelmelerini söylemiştir. Âişe o akşam mecliste, eyyâmü’l-arab, ahbâr, şiir vb. hangi konuda konuşulsa konuşmuş, bilgi ve birikimi ile çevresindekileri kendisine hayran bırakmıştır. Öy-

79 Tirmizî, “Menâkib”, 60; Zürkânî (v. 1122/1710), *Şerhu’l-Mevâhibi’l-ledünniyye*, (nşr. Muhammed Abdül’aziz el-Hâlidî), I- XII, Beyrut 1996, XII, 101.

80 Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, Beyrut 1985, s. 326; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XV, 403; Zürkânî, *Şerhu’l-Mevâhibi’l-ledünniyye*, (nşr. Muhammed Abdül’aziz el-Hâlidî), I- XII, Beyrut 1996, XII, 101-102.

81 Yıkandığında, yağ ve koku sürüldüğünde başa sarılan geniş bez parçasına dimâd denilmektedir. bk. İbn Manzûr, IV, 136.

82 İbn Râhûye, s. 256; İbn Hacer, *Fethü’l-bâri*, III, 503; Zürkânî, *Şerhu’l-Muvatta’*, I-IV, Beyrut 1987, II, 235.

83 Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 31; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IX, 443; İbnü’l-Esir, *en-Nihâye fi garibi’l-hadis ve’l-eser*, (nşr. Tâhir Ahmed ez-Zâvi-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), I-V, Kahire 1963, II, 384; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü’l-meâd fi hedyi hayri’l-’ibâd*, (nşr. Muhammed el-Enver Ahmed el-Baltacı), I-IX, Beyrut 2000, III, 267. Sük, misk (مسك) ile râmekin (رامك) karıştırılmasıyla elde edilen bir koku çeşididir. bk. Halil b. Ahmed, V, 272, 370. Râmek/râmik ise katran gibi siyah olup miske karıştırılan bir maddedir. bk. İbn Manzûr, III, 122. Detaylı bilgi için bk. Fatımatüz Zehra Kamacı, *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*, İstanbul 2014, s. 114.

84 Ebû Ya’lâ, VIII, 296.

85 İbn Râhûye, s. 256; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 31; Ebû Ya’lâ, VIII, 296.

86 İbn Râhûye, s. 256; Ahmed b. Hanbel, 1860/VI, 137; Ebû Dâvûd, “Tahâre”, Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, II, 60; 99.

le ki konu ilm-i nücûma geldiğinde dahi sözü kimseye bırakmamıştır. Halife Hişâm, Âişe bint Talha'ya, tarih ve şiir bilgisini normal karşıladığını, ancak ilm-i nücûm hususunda bildiklerini nereden öğrendiğini sormuştur. Bunun üzerine Âişe bint Talha, teyzesi Âişe'den öğrendiğini ifade etmiştir. Böylece gecenin sonunda Hişâm Âişe'ye, 100 bin dirhem verip Medine'ye yolcu etmiştir.⁸⁷

Âişe bint Talha'nın Arap edebiyatı ve şiirine olan ilgisi oldukça fazladır. Şiir bilen, şiir seven, az da olsa şiir inşâd eden ve kasîde okumaktan keyif alan Âişe bint Talha bir defasında, Câhiliye şâirlerinden Kays b. el-Hudâdiyye'nin⁸⁸ bir kasidesinin ilk on beytini okumuş, sonra da çevresindekilere "Kim bu kasidenin bir beytini daha okursa ona elbisemi hediye edeceğim!" demiştir. Çevresinde kasideyi bilen bir kimse çıkmayınca da kendisi okumaya devam etmiştir.⁸⁹

Âişe bint Talha, Câhiliye dönemine ait "Eyyâmu'l-Arab" ve "Ahbâru'l-Arab" hususunda oldukça bilgilidir. Bunlara bir de Hz. Peygamber dönemi ve sonrasına dair babasından ve teyzesinden öğrendiği hususlar eklenince, mensubu bulunduğu üst sınıfta hemcinslerinden farklı bir yer edinmesi kaçınılmaz olmuştur. Örneğin Uhud Gazvesi'nde (3/625) babası Talha b. Ubeydullah'ın kahramanlığını anlatırken müslüman ordusunun bozguna uğradığı sırada yaşanan olayları şu şekilde nakletmiştir. "Uhud günü Hz. Peygamber'in ön kesici dişlerinden birisi (rebâiye/رباعية) kırıldı, yüzü yarıldı ve kanadı. Talha, hemen Resûlullâh'ı alıp geri çekilmeye başladı. Ne zaman yanına bir müşrik gelse Hz. Peygamber'i bir taşa yaslayıp bırakıyor, müşriklerle savaşıyor, sonra Resûlullâh'ı yeniden alıp yola devam ediyordu."⁹⁰ Talha b. Ubeydullah'ın Uhud'da en zorlu anlarda Resûlullâh'ın yanında olduğu bilinen bir husustur.⁹¹ Ancak Burada Talha b. Ubeydullah'ın Hz. Peygamber'e destek olurken düşmanla her karşılaştığında yere bırakıp çarpıştıktan sonra tekrar kaldırması hadisesi, bu yardımın nasıl gerçekleştiğini ve savaşın hararetini gözler önüne seren önemli bir detay olarak karşımıza çıkmaktadır.

Âişe bint Talha, teyzesi Âişe'nin gördüğü bir rüya ve rüyanın etkisinde kalarak verdiği sadaka ile ilgili oldukça ilginç bir rivayet nakletmektedir. Rüya gibi subjektif bir hadisenin tarihî açıdan güvenilirliği ile ilgili tenkîdi metotlardan yararlanmak mümkün gözükmemektedir. Ancak burada kayda değer olan, Hz. Âişe'nin rüyasından etkilenerek 12 bin dirhem gibi bir meblağı sadaka olarak dağıtmış olmasıdır.⁹² Hz. Âişe bir gün, gusül abdesti aldığı yerde

87 Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî*, (nşr. Abdülemir Ali Mühennâ-Semir Yûsuf Câbir), I-XXVII, Beyrut 2002, XI, 195. Ayrıca bk. Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, III, 76; Kehhâle, III, 154.

88 Kays b. el-Hudâdiyye için bk. İbn Hişâm (v. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (nşr. Muhammed Ali el-Kutb-Muhammed ed-Dâli Balta), I-IV, Beyrut 2005, II, 313; Cevâd Ali, *el-Mufassal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, I-X, yy., 1380, IX, 649.

89 Yezidi, *el-Emâli*, Beyrut 1983, s. 153-154; Ahfeş el-Asgar, *el-İhtiyâreyn*, (nşr. Fahreddin Kabave), Beyrut 1984, s. 225.

90 Muhibbüddin et-Taberî, *er-Riyâzü'n-nâdire fî fezâ'ili'l-aşere*, I-IV, Beyrut 1984, IV, 252; Diyârbekrî, *Târihu'l-hamîs fî ahvâli enfesi nefis*, I-II, Beyrut ty., I, 437.

91 Tirmizî, "Menâkıb", 21.

92 İbn Hazm bu rivayeti değerlendirirken, 12 bin dirhem sadaka mahiyetinde olduğunu, bunu öldürülen yılının diyeti olarak algılananın yanlış olacağını ifade etmiştir. bk. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Münir ed-Dîmâşki), I-XI, Kahire 1347-1352, X, 395.

bir yılan⁹³ görür.⁹⁴ Bir iki defa hapsetmeyi dener ama yılan her seferinde dışarı çıkmayı başarır. Bunun üzerine Hz. Âişe, yılanı demirle vurarak öldürür. Rüyasında ona “Bir müslümanı öldürdün.” denilince, “Eğer müslüman olsaydı Hz. Peygamber’in eşlerinden birisinin evine girmezdi.” karşılığını verir. Bunun üzerine rüyasındaki ses, “Ya senin yanına sadece üzerinde cilbâb ve himâr varken, yani tamamen örtülüyken giriyorsa!” diye cevap verir. Âişe, bu sözler üzerine dehşet içinde uyanıp sadaka olarak 12 bin dirhem dağıtır.⁹⁵ Âişe bint Talha ayrıca, teyzesi Âişe’nin gözünden dönemin siyasî olaylarıyla ilgili bilgiler nakletmiştir. Örneğin Hz. Âişe’nin, Hz. Osman’ın şehadeti meselesinde şöyle söylediğini bildirmektedir. “Onun üzerine gittiniz, baskı kurdunuz, tevbe etmesini istediniz. Sonra ucuz bir elbise gibi ortada bıraktınız. Onu öne sürdünüz ve bir koyun boğazlar gibi boğazladınız. Keşke bunlar hiç yaşanmasaydı, olaylar bu raddeye gelmeden sorunlar çözülsedydi!”⁹⁶

Âişe bint Talha’nın aktardığı bir diğer rivayet ise İslâm toplumunda sosyal hayatla ilgilidir. İklim ve coğrafi şartlar gereği, kadınlarla erkeklerin, vücudun tamamını örtecek şekilde dikişsiz elbiseler giymeleri, bir süre sonra toplumda, dış görünüşünden kimin kadın kimin erkek olduğunun tefrik edilememesi gibi durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Hz. Âişe kadınlardan, meşicid vb. açık yerlerde, üzerlerinde herhangi bir takı olmadan namaz kılmamalarını istemiştir. Hiç takısı olmayan kadınların, boyunlarına kolye yerine kolye görüntüsü verecek şekilde bir ip takmalarını istemiştir.⁹⁷ Yine Âişe bint Talha Hz. Âişe’nin, nezlenin hastaya verdiği sıkıntıya işaret etmek üzere, “Nezle iken beni ziyarete gelmeyen başka bir hastalığımda gelmesin!” dediğini bildirmiştir.⁹⁸

3. Babası ve Teyzesi ile İlişkileri

Âişe bint Talha’nın babası ile olan münasebetleri hakkında bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Derinlemesine tetkikler Talha b. Ubeydullah’ın, Âişe henüz çocuk yaşta yahut oldukça gençken vefât ettiğini göstermektedir.⁹⁹ Ancak teyzesi Hz. Âişe’den hiç görmediği dedesi Ebû Bekir’i anlatmasını istediğinde Hz. Âişe’nin “Babana bu soruyu hiç sormadın mı, o babamı çok iyi tanırdı.” demesinden,¹⁰⁰ baba-kız arasında Hz. Peygamber dönemi ve sonrasına dair çeşitli sohbetlerin gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Âişe’nin babası Talha b. Ubeydullah ile münasebetleri açısından kaynaklarda dikkati çeken bir diğer hadise, Talha b. Ubeydullah’ın

93 İbn Battâl dışında bu rivayete yer veren diğer kaynaklarda yılan kelimesi hayye (حية) yerine cânn (جانة) kelimesi ile karşılanmış olup el-cânn, evlerde sıklıkla bulunabilen, rengi sarıya çalan, göz çevresi sürmeli imişçesine siyah zehirsiz bir yılan türünü ifade etmektedir. bk. İbn Manzûr, I, 474.

94 İbn Battâl el-Kurtubî, *Şerhu’l-Câmi’is-sahîh*, (nşr. Ebû Temim Yâsir b. İbrâhîm), I-X, Riyad 2000, IV, 494.

95 İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef fi’l-ehâdis ve’l-âsâr*, (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), I-VII, Beyrut 1989, VI, 182; Ebû Nu’aym el-İsfahânî, *Hilyetü’l-evliyâ ve tabakâtü’l-asfiyâ*, I-X, Kahire 1974-1979, II, 49; İbn Abdülberr en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fi’l-Muvatta’ mine’l-meânî ve’l-esânîd*, (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî), I-XXVI, Titvan 1982-1992, XI, 118; Zehebi, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, II, 196; Heysemî, *Buğyetü’l-bâhis an zevâidi Müsnedi’l-Hâris*, (nşr. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkri), I-II, Medine 1992, I, 485; Aynî, *Umdetü’l-kârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, (nşr. Abdullâh Mahmûd Muhammed Ömer), I-XXV, Beyrut 2009, X, 263. Rivayetin farklı bir tarihinde yılanın Bedir Gazvesi’nin yapıldığı yerde bulunduğu gibi ilginç bir detay yer almakta ve 12 bin dirhem sadaka vermesini Hz. Âişe’ye, babası Hz. Ebû Bekir’in söylediği ifade edilmektedir. bk. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 394; Zehebi, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, II, 196.

96 İbn Şebbe, *Târihu’l-Medineti’l-münevver*, (nşr. Ali Muhammed-Yâsin Beyân), I-II, Beyrut 1996, II, 264-265.

97 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki), I-XXIV, Kahire 2011, IV, 223.

98 Hilâî, *el-Hile’iyyât, el-Fevâidü’l-müntekât el-hisân es-sihâh ve’l-garâib*, (nşr. Sâlih el-Lahhâm), Amman 2010, s. 344.

99 bk. sayfa 128-129.

100 bk. dipnot 117.

kabrinin nakledilmesidir. Babasının vefâtından yaklaşık 30 yıl sonra¹⁰¹ Âişe bint Talha, babasının mezarını naklettirmiştir. Buna göre Basra'ya geldiğinde bir kişi yanına varıp “Sen Âişe bint Talha mısın?” diye sormuş, sonra da “Ben Talha'yı rüyamda gördüm, “Âişe'ye söyle beni döndürsün, soğuk bana eziyet verdi, dedi.” demiştir.¹⁰² Bunun üzerine Âişe, mevlâları ve akrabalarıyla hemen yola çıkmıştır. Babasının kabrinin bulunduğu yere vardıklarında, önce Âişe bint Talha'nın konaklaması için gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Sonra Talha'nın kabrini açmışlar, mezara dolan su yüzünden alnının yeşillendiğine şahit olmuşlardır.¹⁰³ Ayrıca saçının ya da sakalının bir tarafındaki kılların seyrelmesi ve bir parmağının eksik olması¹⁰⁴ dışında bedeninin hiçbir değişikliğe uğramadığını müşahade etmişlerdir.¹⁰⁵ Âişe, babasının yeniden kefenlettirmiş, sonra Basra'da bir arsa alıp oraya defnettirmiş, yanına da bir meşic yaptırmıştır.¹⁰⁶ Sonrasında, Basralı bir kadının bir şişe güzel kokulu bân¹⁰⁷ yağını mezara boşaltmasıyla başlayan bir uygulama ile Talha'nın mezarına art arda kadınlar tarafından son derece güzel kokulu (اذفر)¹⁰⁸ miskler boşaltılmış ve neticede mezar buram buram misk kokar hale getirilmiştir.¹⁰⁹

Âişe bint Talha'nın hayatında teyzesi Hz. Âişe önemli bir yer tutmaktadır. Yeğen Âişe, teyze Âişe'den özellikle dinî ilimler ve hadisler noktasında oldukça istifade etmiştir. Âişe bint Talha'nın tam olarak doğum yılı bilinmemektedir; ancak teyze ile yeğen arasında vefât tarihleri açısından en az 43 yıllık bir fark vardır. Dolayısıyla Hz. Âişe'nin, yeğenin diğer bir yeğeni (Abdullah b. Abdurrahman) ile olan ilk evliliğine yetiştiği ancak diğer evliliklerini görmediğini tahmin etmek zor değildir Zaten ikili arasındaki diyaloglar, Âişe bint Talha'nın ilk evliliği dönemindeki olaylara işaret eder niteliktedir. Âişe bint Talha'nın rivayet ettiği hadislerin tespit edebildiğimiz kadarıyla tamamını Hz. Âişe'den yaptığı nakiller oluşturmaktadır. Bunlar, özellikle Hz. Peygamber'in aile hayatı ve hanımlarıyla münasebetlerini anlatan hadislerdir. Ayrıca Hz. Âişe'nin, Âişe bint Talha'nın ilk eşi Abdullah b. Abdurrahman ile olan evliliğindeki sorunlarla¹¹⁰ yakından ilgilenip arabulucu görevi gördüğü dikkatleri çekmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in hanımlarıyla münasebetleri hakkında bilgiler vererek¹¹¹ Âişe bint Talha'nın iyi yetişmesini sağlamaya çalışmıştır. Örneğin Hz. Âişe, Resûlullâh hayatta iken su, yiyecek

101 20 gün ya da 20 yıl dışında (İbn Abdürabbih, IV, 296) 80 yıl gibi abartılı rakamlar da söz konusu edilmiştir. bk. İbn Ebû'd-Dünyâ, *Kitâbü'l-menâmât*, (nşr. Ebû Meryem Mecdî-Fethî İbrâhîm), Kahire ty., s. 118; İbn Receb, *Ehvâlül-kubûr ve ahvâlül ehlihâ ile'n-nişûr*, (nşr. Muhammed Nizâmmedîn el-Futeyyih) Medine 2012, s. 224.

102 Rüyayı görenin bizzat Âişe bint Talha olduğu da bildirilmiştir. bk. Dineverî, *Te'vilü muhtelifi'l-hadis* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1988, s. 106-107.

103 bk. İbn Abdürabbih, IV, 296.

104 Topuz olarak topladığı uzun saçların seyrelmesi dışında bir değişiklik olmadığı da ifade edilmiştir. bk. İbn Asâkir, XXV, 124.

105 İbn Ebû'd-Dünyâ, *el-Menâmât*, s. 118; İbn Asâkir, XXV, 123-124; İbn Receb, s. 223-224.

106 İbn Abdürabbih, IV, 296. Cenaze nakli konusu İslâm âlimlerince tartışılmış ve belirli şartlar altında caiz görülmüştür. Bu tarz icthadlarda, başka yerlerde vefat eden bazı sahabilerin Medine'ye getirilip defnedilmesi etkili olmuştur. Esasen kaynaklarda, Âişe bint Talha'nın babasının mezarını naklettirmesi sonucu toplumda çıkan herhangi bir tartışmaya değinilmemiş olması, bu işlemin daha önce yapıldığına ve tabii olduğuna işaret etmesi yönüyle önem taşımaktadır. Mezar nakli için bk. Mehmet Şener, “Cenaze”, *DİA*, VII, 356.

107 Bân (البان) tohumlarından son derece güzel kokulu bir yağ elde edilen ve bu yüzden çeşitli koku terkiplerinde kullanılan, ayrıca yara ve sivilceleri giderme yönü ile cilt bakımında tercih edilen küçük bir ağaçtır. bk. Michel Hayek, *Mevsû'atü'n-nebâtâtî't-tıbbiyye*, I-II, Beyrut 1996, II, 31.

108 Halîl b. Ahmed'in verdiği bilgilere göre Arap Yarımadası'nda çok kullanılan misk için katı hali (kâtin: قاتن), en kaliteli (kârit: قاربت) ve kokusuzu (ked/كمد) gibi pek çok özellik söz konusu edilmektedir. bk. Halîl b. Ahmed, V, 126, 128, 396.

109 bk. İbn Abdürabbih, IV, 296.

110 bk. sayfa 139-140.

111 Ahmed b. Hanbel, VI, 59. Ayrıca bk. Buhârî, “Savm”, 23, 24; Müslim, “Sıyâm”, 62-65; Tirmizî, “Savm”, 24; İbrahim Kafî Dönmez, “Oruç”, *DİA*, XXXIII, 422.

vb. ihtiyaçların karşılanmasında yaşadıkları zorlukları anlatarak ibadet için gerekli olan asgarî temizliği nasıl sağladıkları ile ilgili bilgiler vermiştir.¹¹²

Kaynaklarımızda, Hz. Âişe ile Âişe bint Talha arasında cereyan eden olaylara ilişkin çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Örneğin bir rivayette Âişe bint Talha, insanların Arap yarımadası ve çevresinden kalkıp teyzesi Hz. Âişe ile görüşmek üzere Medine'ye geldiklerini, bu görüşmeler sırasında zaman zaman kendisinin de onun yanında bulunduğunu söylemiştir. Hatta mektuplar yazıp hediyeler gönderdiklerini, kendisinin de “bu falanın mektubu bu da hediyesi” diye teyzesine söylediğini Hz. Âişe'nin de “Ona cevap yaz ve hediyesine mukâbil elbise gönder!” şeklinde karşılık verdiğini ifade etmiştir.¹¹³

Bir gün Hz. Âişe ve Âişe bint Talha yan yana yürürken Hz. Âişe, recez bahrinde kaside okuyan bir kişinin yardımsever bir kimse ile karşılaşip sorunlarının çözülmesini dilediği sözlerine kulak verdi. Sonra bu kişiyi yanına çağırıp her zamanki gibi yüzünü gizlediği peçenin arkasından şöyle söyledi. “Resûlullâh'tan işittim ki bir hayra vesile olan kimse o hayrı işlemiş gibidir, senin derdinin dermanı Abdullah b. Zübeyr'dedir, ona git ve isteğini ilet.” Adam, Abdullah b. Zübeyr'e gidip olanları anlatmış, İbn Zübeyr de istek sahibi kimseye bir binek hediye etmiş ayrıca onun için yapılması gereken başka ne varsa yerine getirip memnun ederek göndermiştir.¹¹⁴

Teyzesi Hz. Âişe'nin terbiyesi altında yetişen Âişe bint Talha, sadece evliliği ile ilgili hususlarda değil, başka konularda da zaman zaman teyzesinin uyarılarına maruz kalmıştır. Bir defasında teyzesinin yanında olduğu sırada, misafir olarak gelen bir bedevî kadının son derece uzun olan eteklerine gözü takılan Âişe bint Talha, kadın eteklerini sürüye sürüye dışarı çıktıktan sonra “Aman, etekleri de ne kadar uzun!” deyiverince Hz. Âişe yeğenini, “Gıybet ettin. Hemen git yetiş de bu gıybetinden ötürü seni sorumlu tutmaması için Allah'a dua etsin.” diyerek uyarmıştır.¹¹⁵ Yine umre yaptığı sırada Hz. Âişe, Âişe bint Talha'ya saçını çözüp gusül abdesti almasını emretmiş ve şu açıklamayı yapmıştır. “Umre yapan kişi ihrama girip umresini tamamladığında, Akabede şeytan taşlama rüknünü yerine getirmiş olan hacı hükmündedir!”¹¹⁶

Âişe bint Talha, teyzesine merak ettiği bazı hususları da sormuştur. Örneğin bir defasında “Bana dedem Ebû Bekir'i anlatır mısın, biliyorsun hiç görmedim, nasıl birisiydi?” diye sormuş, Hz. Âişe cevaben “Babana bu soruyu hiç sormadın mı, o babamı çok iyi tanırdı.” dedikten sonra Hz. Ebû Bekir'den bahsetmiştir.¹¹⁷ Bir defasında Âişe bint Talha, annesi Ümmü Külsûm bint Ebû Bekir'le “Benim babam mı daha faziletli yoksa senin baban mı?” tartışmasına girmişti. Onların sözlerini işiten Hz. Âişe, “Sizin aranızda hüküm vereyim mi?” deyip Hz.

112 Taberâni, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VIII, 291; *el-Mu'cemü's-sagîr*, (nşr. Tevfik b. Abdullâh b. Mes'ûd), Riyad 2011, s. 468. Ayrıca bk. Müslim, “Tahâre”, 106; Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 134; İbn Mâce, “Tahâre”, 82; Tirmizî, “Tahâre”, 85.

113 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 371. Bu rivayetin tarihi süreçte, “Kadına okuma yazma öğretilmeli midir?” bağlamında tartışılması ve öğretilebileceğine cevaz olarak gösterilmiş olması oldukça dikkat çekicidir. bk. Azîmâbâdî, *Avnû'l-ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, (nşr. Abdurrahmân Muhammed Osmân), I-XIV, Medine 1968, X, 375.

114 Ebû Abdillâh Hüseyin b. İsmâil b. Muhammed el-Mehâmîlî ed-Dâbbî (v. 330/942), *el-Emâlî*, (nşr. İbrâhîm İbrâhîm el-Kaysî), Amman 1991, s. 90; İbn Asâkir, XXVIII, 193.

115 Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, X, 244; Teymî, III, 142; Süyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvî*, (nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd), I-II, Kahire 1959, I, 172.

116 İbn Huzeyme, IV, 243.

117 Sâbit b. Hazm, *ed-Delâil fi garibi'l-hadîs*, (nşr. Muhammed b. Abdullâh el-Kannâs), I-III, Riyad 2001, I, 349.

Peygamber'in Hz. Ebû Bekir için "Cehennemden azat olunmuş (atik)." Talha için ise "Allah'a verdiği sözü tutmuş." dediğini söylemiştir.¹¹⁸

4. Evlilikleri

Âişe bint Talha özellikle edebiyat kitaplarındaki anlatımlarda, eşlerine karşı inatçı kişiliği ile ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda Benî Teym kadınlarının, inatçı ancak eş yönünden de en şanslı, eşleri tarafından en çok itibar gören kadınlar olduğu ifade edilmiştir. Örnek olarak da Talha b. Ubeydullah'ın iki kızının adı zikredilmiştir. Bunlardan birisi hiç şüphesiz Âişe bint Talha'dır. Onun, sık sık eşlerine özellikle ikinci eşi Mus'ab b. Zübeyr'e darıldığı ifade edilmiştir.¹¹⁹ Ayrıca Hz. Âişe tarafından, ilk kocası vefât ettiğinde, arkasından onu hayırla yâd eden bir konuşma yapmadığı için eleştirilmiştir.¹²⁰ Benî Teym kadınları açısından zikredilen ikinci örnek, Talha b. Ubeydullah'ın diğer kızı, Ümmü İshâk bint Talha'dır. Ümmü İshâk'ın Hz. Hüseyin ile evli olduğu ve hamileliği döneminde bir şeyden ötürü kocasına küstüğü, küskünlüğünün doğumdan sonra da devam ettiği bildirilmiştir.¹²¹

Âişe bint Talha'nın ilk eşi Abdullah'la ne kadar evli kaldığını bilmiyoruz. Kaynaklarda Abdullah'ın Âişe bint Talha dışındaki evliliklerinden yahut başka çocuklarından söz edilmemektedir. Zühd hayatına düşkünlüğü ile tanınan Abdullah b. Abdurrahman acaba Âişe bint Talha'dan başka bir kadınla evlenmemiş midir? Kaynaklardaki bu sessizlik dolayısıyla Âişe bint Talha'nın ilk evliliğindeki kumalarından ve onlarla ilişkilerinden bahsetmek mümkün görülmemektedir. Âişe'nin, ikinci eşi Mus'ab b. Zübeyr ile evliliği sırasında Hz. Hüseyin'in kızı Sükeyne ile kuma olduğunu biliyoruz. Bu ikilinin aralarında kıskançlık olduğu ve bu kıskançlığın, mensup oldukları üst tabakaya yakışır bir olgunlukta, şiirler yoluyla seviyeli atışmalar şeklinde tezahür ettiği kaydedilmiştir.¹²² Mus'ab b. Zübeyr'in bu iki hanım dışında Humeyd b. Abdullah'ın kızı ile Reyân b. Üneyf el-Kelbî'nin kızıyla evlendiği bildirilmiştir.¹²³ Ancak Âişe'nin bahsi geçen iki hanımla, Mus'ab'la diğer ikisine göre nispeten kısa süren evliliği sırasında kuma olup olmadığı bilinmemektedir. Âişe'nin Ömer b. Ubeydullah ile olan üçüncü evliliği ise 8 yıl sürmüştür ve bu evlilikten olan kuması, Remle bint Abdullah b. Halef'tir. Ancak Âişe ile Remle arasında Sükeyne ile olduğu gibi karşılıklı bir çekişme yaşanmamıştır. Zira Âişe, Ömer b. Ubeydullah ile evlendiğinde Remle yaşını almış bir hanımdı ve Âişe bint Talha ile güzellik açısından rekâbet edecek durumda değildi. Yine de Âişe bint Talha'nın zaman zaman kocası Ömer'e, çocuklarının annesi Remle'nin güzel bir kadın olmadığını hatırlatan espriler yaptığı kayıtlara geçmiştir.¹²⁴ Âişe bint Talha'nın Ömer b. Ubeydullah'la olan evliliğinden başka kumaları olup olmadığı ile ilgili, kaynaklara yansıyan herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

118 Hâkim, IV, 1335; Ebû Nu'aym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, (nşr. Muhammed Hasan-Mes'ûd Abdülhamid), I-V, Beyrut 2002, I, 48; İbn Asâkir, XXV, 83; İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, IV, 36. bk. sayfa 134.

119 Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 192; Kehhâle, III, 139. Ayrıca bk. sayfa 145-146.

120 bk. dipnot 131.

121 Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 180; Zeyneb Fevâz, *ed-Dürri'l-mensûr fi tabakâti rabbâti'l-hudûr*, (nşr. M. Emin Dannâvi), I-II, Beyrut 1999, II, 51; Kehhâle, III, 139.

122 bk. sayfa 151.

123 bk. dipnot 134.

124 bk. sayfa 147.

a) Abdullah b. Abdurrahman b. Ebû Bekir ile Evliliği

İlk evliliğini, Hz. Ebû Bekir'in torunu Abdullah b. Abdurrahman'la yapan Âişe bint Talha'nın bu evlilikten dört oğlu ve iki kızı oldu.¹²⁵ Âişe'nin ilk evliliğinde zaman zaman sorunlar yaşadığı ve bir ara kocasıyla boşanmanın eşğine geldiği bildirilmiştir. Hatta Belâzürî, Âişe bint Talha'nın, eşlerine karşı sert, geçinilmesi zor bir kadın olduğu rivayetine yer vermiştir.¹²⁶ Bir defasında Âişe bint Talha, kocası Abdullah'a çok kızıp evi terk etmiş, milhafa denilen üst elbisesine sarınıp acele ile Hz. Âişe'yi bulmak için mescide gelmiştir.¹²⁷ Kocasını kendisine îlâ yaptığından¹²⁸ 4 ay boyunca Hz. Âişe'nin yanında kalmış, bu sürenin sonunda Hz. Âişe, boşanmalarından endişe ettiğini söyleyerek yeğenlerini yeniden bir araya getirmiştir. Aynı kaldıkları süreçte Abdullah, kendisine boşanması yönünde telkinde bulunanlara, şiir inşâd etmek suretiyle hanımını sevdiğini beyan etmiştir. Hz. Âişe, her iki yeğenini de evliliklerinin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için gerekli tedbirleri almaları için uyarmıştır. Bu amaçla Âişe'ye, doğum vb. hadiseleri bahane ederek bakımsız bir halde bulunmasının doğru olmadığını, kendisine çeki düzen verip eşi için süslenmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹²⁹ Abdurrahman'a da oruç vb. ibadetleri ileri sürerek hanımından uzak durmamasını, bu hususta Allah'ın verdiği ruhsatları kullanmasını ve araya soğukluk girmesine izin vermemesini söylemiştir.¹³⁰ Abdullah vefât edince Âişe, arkasından onun faziletlerini bildiren bir konuşma yapmamıştır. Bu, teyzesi Âişe'nin hoşuna gitmemiş ve bunu, yeğeninin yaptığı hatalardan birisi olarak zikretmiştir.¹³¹

b) Mus'ab b. Zübeyr (v. 72/691) ile Evliliği

Âişe bint Talha, dayısının oğlu ilk eşi Abdullah b. Abdurrahman vefât ettikten sonra, ağabeyi Abdullah b. Zübeyr'in halifeliliği sırasında Irak valisi olan Mus'ab b. Zübeyr ile 1 milyon dirhem mehir karşılığında¹³² evlenmiştir. Böylece aşere-i mübeşşereden Talha b. Ubeydullah'ın kızı ile yine aşere-i mübeşşereden Zübeyr b. Avvâm'ın (v. 36/656) oğlu evlenmiş oluyordu. Mus'ab, döneminin en cömert, cesur ve yakışıklı gençlerinden birisiydi.¹³³ Onu meşhur kılan hususlardan birisi hiç şüphesiz, Âişe bint Talha ve Sükeyne bint Hüseyin'i nikâhı altında birleştirmesidir. Asâlet, eğitim, güzellik ve zenginlik açısından aralarında sürekli rekâbet bulu-

125 bk. dipnot 21.

126 Belâzürî, X, 138-139; Nüveyrî, IV, 252.

127 Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 185.

128 Îlâ, kocanın, eşiyle cinsel ilişkide bulunmamak üzere yaptığı yemin anlamına gelmekte olup İslâm hukukunda evliliği boşanmaya götüren sebeplerden birisi olarak görülmektedir. Detaylı bilgi için bk. Hamdi Döndüren, "Îlâ", *DİA*, XXII, 61-62.

129 İlgili rivayette Âişe bint Talha'nın umre için Mekke'de olduğu sırada düşük ya da doğum yaptığı ve onu saçı başı dağınık bir halde gören Hz. Âişe'nin, lohusalık döneminde kendisini bırakmasının doğru olmadığını ifadeyle, giyiniş süslenmesini, bunun evliliği için daha hayırlı olacağını bildirdiği ifade edilmiştir. bk. İbn Asâkir, LXIX, 252.

130 Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut ty., "Sıyâm", 5; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsar*, II, 155; İbn Asâkir, LXIX, 252; Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, (nşr. Sâlih Ahmed eş-Şâmî), I-IV, Beyrut 1991, II, 614. Ayrıca bk. İbn Hacer, *Fethü'l-bâri*, IV, 150; Kastallânî, *İrşâdü's-sâri li şerhi Sahihî'l-Buhârî*, I-X, Beyrut ty., III, 368; Zürcânî, *Şerhu'l-Muvatta'*, II, 163-166.

131 Belâzürî, X, 137; Nüveyrî, IV, 255; Safedî, XVI, 601.

132 İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s. 233-234; Makdîsî, *el-Bed' ve't-târih*, (nşr. Halil İmrân el-Mansûr), I-VI, Beyrut 1997, II, 152; Aynî, I, 76, IX, 192. Mehir miktarı ile ilgili 1000 dirhem yahut 100 bin dirhem gibi farklı rakamlar zikredilmiştir. 1000 dirhem için bk. Mâverdi (v. 450/1058), *el-Hâvî'l-kebir*, (nşr. Mahmûd Matrâcî), I-XXII, Beyrut 1994, XII, 11; Aynî, XX, 193; Kastallânî, *İrşâdü's-sâri li şerhi Sahihî'l-Buhârî*, III, 96. 100 bin dirhem için bk. İbn Ebû'd-Dünyâ, *İslâhü'l-mâl*, s. 349.

133 İbnü't-Tiktaka, *el-Fahrî fi âdâbi's-sultâniyye ve'd-düvelî'l-İslâmiyye*, Beyrut ty., s. 123.

nan bu iki kadını aynı nikâh altında birleştirmek, kimsenin cesaret edemediği ve ihtimal vermediği bir hadise iken Mus'ab bunu başarmış ve Irak valiliği sırasında Ümeyyeoğulları'na çok zor günler yaşattığı halde, Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân (685-705) tarafından, yaptığı evlilikler dolayısıyla “insanların en cesuru” olarak tanımlanmıştır.¹³⁴

Mus'ab b. Zübeyr'in, Âişe bint Talha ile evlenmek istemesine ilişkin olarak dönemin siyasi olaylarına telmihte bulunan şöyle bir rivayet naklolunmuştur. Bir defasında Hz. Peygamber'in halasının oğlu Zübeyr b. Avvâm'ın oğulları Urve, Mus'ab ve Abdullah ile Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, bir araya geldiler ve Allah'tan ne diledikleri hususunda konuşmaya başladılar. Abdullah b. Zübeyr halife olmayı dilediğini söyledi. Urve, gelecek nesillere intikâl edecek şekilde ilim sahibi olmayı dilediğini belirtti. Mus'ab, Irak valiliğini, bir de Âişe bint Talha ile Hz. Hüseyin'in kızı Sükeyne'yi nikâhı altında birleştirmek istediğini ifade etti. Hz. Ömer'in oğlu Abdullah ise dünyevî herhangi bir isteği olmadığını, yalnızca Allah'tan mağfiret dilediğini söyledi. Geniş hadis bilgisiyle tanınan râvî Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd (v. 174/790), bu konuşmayı naklettikten sonra “İbn Ömer dışındakilerin hepsi bu dünyada diledikleri şeyi elde ettiler. Umulur ki İbn Ömer de dileğine kavuşmuştur!” demiştir.¹³⁵

Mus'ab'ın Âişe bint Talha'yı evliliğe iknâ etmesi kolay olmamıştır. Âişe, ilk başta Mus'ab'ın teklifini kesin bir dille reddetmiş, hatta ısrarcı olacağını bildiği Mus'ab'a karşı kapıları tamamen kapatmak adına “Eğer Mus'ab'la evlenirsem bana babamın sırtı gibidir!” demek suretiyle zihâr yapmıştır. Cahiliye döneminde bir boşama şekli olan, İslâm'dan sonra da eskisi kadar yaygın olmasa da devam eden bu uygulama, esasen evli çiftlerle ilgili olup erkeğin kadını boşamak adına tek taraflı yaptığı bir girişimdir.¹³⁶ Bu yüzden de Âişe bint Talha'nın, yalnızca evli erkeklere ait bir uygulama olarak görülen zihârı, bir kadın olarak evli olmadığı halde evlenmesine mâni teşkil etmesi adına bir erkek için kullanması dikkat çekicidir. Medine âlimleri, bu husus kendilerine arzedildiğinde, zihârı geçerli kabul etmiş ve keffâret ödemesine hükmetmişlerdir.¹³⁷ Bunun üzerine Âişe bint Talha, 2000 dirhem değerindeki kölesini azat edip Mus'ab'la evlenmiştir.¹³⁸ Hatta azat edilen kölenin mescide gidip Şa'bî'nin (v. 104/722)¹³⁹ yanına oturduğu kimlerden olduğu sorulunca da “Ben, falan falan olay üzerine

134 İbnü't-Tiktaka, s. 123; İbn Kesir, XII, 152. Bir diğer rivayette, Mus'ab'ı tarif ederken sözlerine, “İrak'a 5 yıl boyunca vali olan, milyonlarca dirhem kazanan” diye başladıktan sonra evlendiği kadınlar arasında Âişe ve Sükeyne'nin yanında Humeyd b. Abdullah'ın kızı ile Reyân b. Üneyf el-Kelbî'nin kızını da zikretmiştir. bk. İbn Tağriberdi, *en-Nücumu'z-zâhire fi müllûki Mısır ve'l-Kâhire*, I-XVI, Kahire 1929-1972, I, 290.

135 Ebû Nu'aym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, I, 309; İbn Asâkir, XL, 267; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzi, VI, 134; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-ayân*, (nşr. İhsân Abbâs), I-VIII, Beyrut 1968-1972, III, 29; Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, II, 882. Senedsiz olarak ş: zükira kavliyle nakledilen bir rivayette, Mekke'deki Hicr-i İsmâil'de gerçekleşen bu toplantıda Zübeyr'in üç oğuluyla Abdülmelik b. Mervân'ın bir araya geldiği ve bütün yeryüzüne hükümdar olmayı dilediği, Mus'ab'ın yukarıdaki isteğini tekrarlamasına karşın Abdullah'ın, Harameyn'in emiri olmayı istediği, Urve b. Zübeyr'in ise ilim ve Allah'tan başışlanma dilediği belirtilmiştir. bk. Bürri, II, 303.

136 Zihâr, kocanın kendisine haram kılmak maksadıyla karısını veya karısının baş, yüz, sırt gibi bütününe ifade eden bir bölümünü, evlenmesi dinen yasak olan yakını (mahrem) bir kadına benzetmesi demektir. Detaylar için bk. Ahmet Yaman, “Zihâr” *DİA*, XLIV, 387-390.

137 Dârekutnî, IV, 495; İbn Abdülber, *el-İstizkârü'l-câmi' li-mezâhibi fukahâi'l-emsâr ve 'ulemâi'l-aktâr*, (nşr. Abdülmu'tî Emin Kal'aci), I-XXX, Beyrut 1993, XVII, 128; İbn Kudâme, *el-Muğni*, (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki-Abdülfehtâh Muhammed el-Hulv), I-XV, Riyad 1999, XI, 112; Zerkeşi, *Şerhu'z-Zerkeşi 'alâ Muhtasari'l-Hiraki*, (nşr. Abdüllâh b. Abdurrahmân b. Abdüllâh el-Cibrin), I-VII, Riyad 1993, V, 507. Kadının zihâr yapıp yapamayacağı, yaparsa sonucunun ne olacağı ile ilgili tartışmalar için bk. İbn Kudâme, XI, 111-119; Şinkiti, *Edevâü'l-beyân fi izâhi'l-Kur'an*, I-X, Riyad 1983, VI, 568-570.

138 Abdürrezzâk, VI, 444; Said b. Mansûr, II, 20.

139 Bazı rivayetlerde ünlü fakih Şeybânî (v. 189/805) ya da Abdullah b. Muğaffel (v. 59/679) gibi sahabelerin ismi zik-

Âişe bint Talha'nın azat ettiği köleyim." dediği rivayet edilmiştir.¹⁴⁰ Öte yandan kadının zihâr yapması hususunda, Irak fakihlerinden Şa'bî'nin, Medine fakihlerinden farklı düşündüğü ifade edilmiştir. Buna göre Âişe ile evlenmekte kararlı olan Mus'ab'ın, zihâra rağmen görüşmek için izin istediği, reddedilince onun tarafını tutan şairlerden Abdullah b. Kays er-Rukayyât'ı (v. 80/699) elçi olarak gönderdiği, Âişe'nin de elçi vasıtasıyla "Yeminim ne olacak?" diye sorduğu bildirilmiştir. Mus'ab da "İşte Şa'bî, Iraklıların fakihî!" demiş, meseleyi öğrenen Şa'bî, herhangi bir keffâete gerek olmadığını bildirmiştir. Bunun üzerine Âişe "Beni, Mus'ab'a helal kılıyor ve eli boş çıkıp gidiyor mu?" diyerek ona 4 bin dirhem verilmesini emretmiştir.¹⁴¹ Ancak anlaşılan Âişe bint Talha, Medine âlimlerinin verdiği fetvâ gereği köle azat etmeyi gerekli görmüştür. Hatta bizzat Şa'bî'nin, Âişe'nin böyle yaptığını anlattığı rivayet edilmiştir.¹⁴² Bu evlilik, dönemin sosyal hayatında yankı uyandırmış, beğeni ve ilgi ile karşılanmış, Âişe ve Mus'ab birbirlerine çok yakıştırılmışlardır. Öyle ki "Güzellik açısından şu üç çiftten birbirine daha çok yakışanı görülmemiştir." sözü şü'yü bulmuştur. Erkeğin yakışıklılığı, kadının da güzelliği ile iştihâr ettiği bahsi geçen çiftler Âişe bint Talha-Mus'ab b. Zübeyr, Lübâbe bint Abdullah b. Abbâs-Velid b. Utbe (v. 64/684) ve Esmâ bint Umeyys (v. 40/661)-Ca'fer b. Ebû Tâlib çiftleridir (v. 8/629).¹⁴³

Mus'ab b. Zübeyr Âişe'ye evlenme teklif ettiğinde, Medineli meşhur kadın musikişinas Azzetü'l-Meylâdan (v. 115/733) Âişe'yi kendisi için değerlendirmesini istemiştir. Azze de Âişe'nin yanına gidip gerekli bilgileri aldıktan sonra Mus'ab'ın yanına gittiğinde, Âişe'nin çok güzel bir kadın olduğuna işaret eden tasvirlerinin sonunda "Yalnız iki kusuru vardır; bunlardan birisini başörtüsü diğerini ise ayakkabı örter, büyük kulaklar ve büyük ayak." ifadelerine yer vermiştir.¹⁴⁴

Mus'ab'ın Âişe ile evlenirken verdiği 1 milyon dirhemlik mehir, yaşadığı toplumda olay olmuş, tartışılmış ve şairlerin şiirlerine konu olmuştur. Örneğin bir şairin, "Bir genç kadının mehri 1 milyon dirhem iken, ordu komutanları geceyi aç geçiriyor." dediği bildirilmiştir.¹⁴⁵ Abdullah b. Zübeyr ve Abdülmelik b. Mervân, böyle yüklü miktarda mehir verdiği için Mus'ab'ı ayıplamışlar,¹⁴⁶ şairin sözüne hak veren ağabeyi Abdullah, mektup yazarak ona serzenişte bulunmuş ve derhal kendisiyle görüşmesini istemiştir. Görüşüklerinde meseleyi tat-

redilmekteyse de vefat tarihi itibarıyla her iki seçeneğin de muhal olduğu görülmektedir. bk. İbn Kudâme, XI, 112; Şinkiti, VI, 568-570.

140 Said b. Mansûr, II, 20.

141 bk. Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 181; Nüveyrî, IV, 253; Safedî, XVI, 600; Zeyneb Fevvâz, II, 51.

142 Dârekutnî, IV, 495; İbn Abdülber, *el-İstizkârü'l-câmi' li-mezâhibi fukahâi'l-emsâr ve 'ulemâi'l-aktâr*, (nşr. Abdülmü'tî Emin Kal'aci), I-XXX, Beyrut 1993, XVII, 128.

143 Müberred, *el-Fâzil ve'l-mefzûl*, (nşr. Abdülaziz el-Meymenî), Kahire 1938, s. 117.

144 bk. Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 182-183. Bir diğer rivayette, Mus'ab'ın, Âişe'yi değerlendirmesi için istekte bulunduğu kadının Hubbâ el-Mediniyye olduğu ve kadın Âişe'nin ayaklarının ve kulaklarının büyük olduğunu söylediğinde Mus'ab'ın "Başörtüsü kulakları, ayakkabılar da ayakları gizler." dediği ifade edilmiştir. Belâzürî, VII, 19, X, 137; Müberred, s. 118-119. Bahsi geçen kadının adının Havvâ olduğu da söylenmiştir. bk. Câhiz (v. 255/869), *Kitâbü'l-mehâsin ve'l-ezdâd*, (nşr. Muhammed Süveyd), Beyrut 1991, s. 222. Yukarıdakilere ek olarak, Muhannes Nu'aymân'ın Âişe bint Talha'yı tarif ettiği belirtilmiştir. bk. Abdülaziz el-Meymenî, *Simtû'l-Leâlî*, I-III, yy., ty., I, 422. Esasen büyük kulaklarına vurgu yapmak üzere Âişe'nin lakabının "iki kulaklı" olduğu da kayıtlara geçmiştir. bk. Mehmed Zihni Efendi, II, 18-19.

145 Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, III 76. Esasen bu sözlerin Enes b. Mâlike ait olduğu ve Abdullâh b. Zübeyr'i kardeşi Mus'ab'ın harcamaları hususunda "Mü'minlerin emirine, iyiliğini isteyen bir uyarıcının şu uyarısını ilet!" dedikten sonra bu hususta uyardığı bildirilmiştir. bk. Cevâd Ali, IX, 892.

146 Belâzürî, VII, 241; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 186.

lıya bağlamışlardır.¹⁴⁷ Mus'ab, her fırsatta karısına pahalı hediyeler vermeye devam etmiştir. Örneğin bir defasında, emrindeki atlı askerlerden birinin, bir savaş sırasında İranlılardan ganimet olarak elde ettiği, "paha biçilemez" yahut "2 milyon dinar değerinde" olduğu belirtilen arı şeklinde bir altın parçasını Âişe'ye hediye etmiştir.¹⁴⁸ Âişe'yi düğün gecesi için Ümmü Manzûr isimli bir kadın hazırlamıştır. Âişe'nin boynuna olgunlaşmamış küçük yeşil hurmaların¹⁴⁹ delinip ipe dizilmesiyle yapılmış bir kolye¹⁵⁰ ile yine ortasında elma şeklinde bir figürün olduğu iki kolye takmış, saçını örmüş ve saçındaki örgü ayırımına bir mücevher yerleştirerek süslemiştir.¹⁵¹

Güzelliğine ve kocasının kendisine olan hayranlığına güvenen Âişe'nin bazen hiç nedeni yokken Mus'ab'a tavır aldığı bildirilmiştir.¹⁵² Örneğin bir defasında sabahleyin,¹⁵³ güzel kokular sürüp (مضمخة)¹⁵⁴ uyumuş olan Âişe bint Talha'nın yanına giren Mus'ab, eşini uyandırarak kıymeti 20 bin dinar olan 8 inciye kucağına serpmiştir. Âişe ise kocasının beklediği tepkinin çok ötesinde, "Uykum bu incilerden daha değerlidir."¹⁵⁵ şeklinde bir cevapla onu bir hayli şaşırtmıştır. Edebiyat kitaplarında Âişe'nin evliliği müddetince defaatle eşi Mus'ab'a küstüğünü, Mus'ab'ın araya hatırlı kimseleri koyarak eşinin gönlünü almaya çalıştığını bildiren rivayetler bulunmaktadır. Ancak ikili arasında hangi konuların böyle küslüklere yol açtığı hakkında bilgi verilmemiştir. Hatta bir defasında aralarındaki küskünlük o kadar uzamıştır ki ikisi de artık bu durumun son bulmasını istemişlerdir. Âişe, küskün oldukları sırada savaşa gidip zaferle dönen Mus'ab'la arasındaki bu durumdan mevlâsına dert yanınca mevlâsı, "Kocanı karşılamaya çıkman arzu ettiğin sonucu doğuracaktır." demiştir. Bunun üzerine Âişe, Mus'ab'ın yanına varıp zaferden dolayı onu kutladıktan sonra, yüzündeki toprağı temizlemiştir. Mus'ab zarif bir şekilde, "Üzerimdeki demir kokusunun seni rahatsız etmesinden endişe ediyorum." deyince Âişe "demir kokusunun, en güzel misk kokusundan daha hoş olduğunu"¹⁵⁶ ifade etmek suretiyle kocasının gönlünü bir kere daha fethetmiş olmalıdır. Mus'ab'ın karısı Âişe'nin darıldığı, kendisine gönül koyduğu durumlarda yakın çevresine danıştığı, ne yapması gerektiği ile ilgili görüş aldığı,¹⁵⁷ çeşitli şekillerde karısının gönlünü almaya çalıştığı, çaresiz kaldığında kendisini karısıyla barıştıracak kişiye 5 bin dirhem, 10 bin dirhem¹⁵⁸ gibi paralar vadettiği bildirilmiştir.¹⁵⁹ Eğer bu rivayetler doğru ise, Âişe ile Mus'ab arasındaki bu durumun yakın çevresindekiler için adeta kazanç kapısına dönüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁶⁰

147 Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 186; Kehhâle, III, 140.

148 İbn Kesir, XII, 149.

149 (بلح)

150 (مihneca/محنقة)

151 Dâvûd-i Antâki, *Tezyinü'l-esvâk bi-tafsili Eşvâki'l-uşşâk*, Beyrut 1986, s. 64; Zeyneb Fevâz, I, 163-164.

152 Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 192; Kehhâle, III, 139.

153 Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 187.

154 Hz. Peygamber döneminden itibaren kadınların yüzlerine ve vücutlarına, aynı zamanda nemlendirme özelliği olan güzel kokular sürdükleri bilinmektedir. Detaylı bilgi için bk. Kamacı, s. 112-116, 135-154.

155 Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 187; Safedî, XVI, 601-602.

156 bk. Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 187; Kehhâle, III, 141.

157 Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 186-187; İbn Hamdûn, VIII, 251-252; Nüveyrî, IV, 256.

158 İbn Kesir'in yer verdiği bir rivayette ise Mus'ab'ın, kendisini affetmesi için karısı Âişe'ye 400 bin dirhem verdiği, Âişe'nin de bu parayı, aralarını bulmak için çaba sarf eden hizmetçisine bağışladığı ifade edilmiştir. bk. İbn Kesir, XII, 148-149.

159 İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Hamdüniyye*, (nşr. Bekr Abbâs-İhsân Abbâs), I-X, Beyrut 1996, VIII, 260; Bürri, II, 115.

160 Ebü'l-Ferec el-İsfahâni, XI, 182; Husrî, *Cem'u'l-cevâhir fi'l-mülâh ve'n-nevâdir*, (nşr. Ruhâb Hıdır Akkâvi), Beyrut 1993, s. 92; Kehhâle, III, 141.

Âişe, siyasi kimliğinden ötürü Mus'ab'a, zaman zaman başkalarının ihtiyaçları, sıkıntılarını, istekleri ile ilgili konuları götürmüştür. Örneğin, Kûfe'de Muhtâr es-Sekafi (v. 67/687) ile mücadelesinde galip gelen kocasına, Muhtâr'ın karısının¹⁶¹ da içlerinde bulunduğu esirlerin serbest bırakılması için elçi göndermiş ancak elçi geldiğinde onları ölü bulmuştur.¹⁶² Ayrıca Mus'ab'ın ona duyduğu sevgiyi bilenlerin zaman zaman, isteklerini Âişe'ye ilettikleri, onun da uygun gördüklerini neşeli zamanlarında kocasına anlatarak istek sahiplerine yardımcı olduğu dikkatleri çekmektedir. Belâzürî'nin yer verdiği bir rivayete göre "Irak valisi olduğu sırada Mus'ab'ın âmillerinden olan Dâvûd b. Kahzam el-Abdî'ye bir iş için 100 bin dirhem lazım olur. Mus'ab'ın bilgisi dâhilinde bu parayı alıp kullandıktan sonra kendisine bağışlanmasını istemek üzere¹⁶³ karısı Ümmü'l-Fazl bint Gaylânî Âişe bint Talha'ya gönderir. Âişe, Ümmü'l-Fazl'ı dinledikten sonra durumu kocasına anlatır.¹⁶⁴ Böylece Mus'ab, Ümmü'l-Fazl'a kocasının borçlarının silindiğini bildirir ve hediyelerle geri gönderir."¹⁶⁵

Âişe ile Mus'ab'ın çok merak edilen, hakkında yorumlar yapılan, göz önünde sürüp giden evlilikleri, Emevî muhalifi olarak Irak valiliğini sürdüren kocası Mus'ab'ın Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervân (685-705) ile Deyrülçâselik mevkiinde yaptığı savaş neticesinde, 72/691 yılında öldürülmesi ile kısa sayılabilecek bir sürede sona ermiştir.¹⁶⁶

c) Ömer b. Ubeydullah ile Evliliği

İkinci eşi Mus'ab, Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervân tarafından öldürülünce (72/691) halifenin kardeşi Bısr b. Mervân, Âişe bint Talha'ya evlenme teklif etmiştir. Ancak Âişe, bu teklifi kabul etmemiş ve amcasının oğlu¹⁶⁷ olan Ömer b. Ubeydullah (v. 82/701) ile evlenmiştir. Bu evliliğin nasıl gerçekleştiğine ilişkin iki farklı rivayet vardır. İlkine göre, Kûfe'ye gelen Ömer b. Ubeydullah, kardeşi tarafından Kûfe valiliğine tayin edilen Bısr b. Mervân'ın (v. 75/694) Âişe'ye talip olduğunu duyunca, cariyesini Âişe'ye göndermiş ve ona selâmla birlikte şu mesajını iletmesini söylemiştir. "Ben sana talip olan o asık suratlı, kara tenliden daha hayırlıyım. Senin amcanın oğluyum ve üzerinde daha çok hakkım var. Eğer benimle evlenirsen evini hayırla doldururum." Bunun üzerine Âişe, Ömer'le evlenmeyi kabul etmiş ve düğünleri Hire'de gerçekleşmiştir. Bir diğer rivayete göre ise Bısr, Ömer b. Ubeydullah'tan Âişe'yi kendisi için istemesini rica etmiş; Âişe, yanına gelen Ömer'e, "Bısr bana evlenme teklif etmek için senden başkasını bulamadı mı? Sen kendin için neden düşünmüyorsun?" diye sormuştur. Âişe'nin bu imâsi karşısında şaşırان Ömer, "Gerçekten teklif etsem benimle evlenir misin?" diye sormuş, aldığı cevap olumlu olunca da hemen evlenmişlerdir.¹⁶⁸ Evlenirken Ömer, Âişe'ye 500 bin dirhemi mehir, geri kalanı da hediye olmak üzere toplam 1 milyon dir-

161 İbn Abdürabbih, IV, 371.

162 Belâzürî, VI, 442; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târih*, I-XIII, Beyrut 1992, IV, 274.

163 Bir diğer rivayette ise Mus'ab'ın vergi olarak kendisinden bu miktarı talep ettiği ifade edilmiştir. bk. Belâzürî, VII, 21.

164 Belâzürî, VII, 21-22.

165 Zemahşerî, *Rebi'u'l-ebâr ve nusûsü'l-ahbâr*, (nşr. Abdülemîr Ali Mühennâ), I-V, Beyrut 1992, III, 91; İbn Hamdûn, II, 357.

166 bk. İrfan Aycan, "Mus'ab b. Zübeyr", *DİA*, XXXI, 227.

167 Ömer b. Ubeydullah ile Âişe bint Talha'nın amca çocukları olması, 3. göbekten ataları olan Osman'a dayanmaktadır. Âişe bint Talha'nın baba tarafından dedesi olan Ubeydullah ile Ömer'in baba tarafından dedesi olan Ma'mer kardeş olduklarından esasen, Âişe ve Ömer'in babaları amca çocuklarıdır. bk. İbn Sa'd, VIII, 467.

168 Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzi, VII, 227.

hem vermiştir.¹⁶⁹ Bu hediyeler içerisinde düğün gecesinde Âişe'nin odasına gönderdiği, 7 zira uzunluğunda 4 zira genişliğinde gösterişli bir örtü,¹⁷⁰ ayrıca envai çeşit hediyeler, elbise ve kumaşlar da bulunmaktadır.¹⁷¹

Seviz yıl evli kalan çiftin arasında geçen diyaloglara dair bazı örnekler bulunmaktadır. Örneğin, bir defasında Âişe bint Talha Ömer'e, "Bağırdığı zaman neredeyse yeri çatlatacak kadar sesi gür olan kişi kimdir?" diye sorar. Ömer, "Kastettiğin kişi Abbâd b. Husayn'dır"¹⁷² (v. 85/705)." der.¹⁷³ Yine bir defasında neşeli olduğu bir gün Âişe, kocasıyla konuşurken kendisi için en heyecanlı günün "Ebû Fûdeyk" günü olduğunu söyler. Sonra da Ömer'e "Senin için önemli olan günler hangileridir?" diye sorar. Ömer de "Sicistân günü, Katarî günü" gibi cevaplar verir. Bunun üzerine Âişe, "Bir günü unuttun ki o gün sen hayatının en cesaret isteyen şeyini yaptın, kemerli burnuna rağmen Remle ile evlendin." der.¹⁷⁴ Bahsi geçen Remle, Ömer b. Ubeydullah'ın, Âişe'den önce evlendiği eşi Remle bint Abdullah b. Halef'tir. Remle, düzgün bir fiziğe sahip olmasına karşın, büyük ve kemerli burnu yüzünden çirkin addedilen bir kadındı. Âişe ile Ömer evlendiklerinde de yaşı bir hayli ilerlemişti. Remle'nin, kuması Âişe'nin kendisine göre daha genç ve daha güzel olduğunu biraz kıskanarak da olsa itiraf ettiği kayıtlara geçmiştir.¹⁷⁵ Bu ikili, şairlerin şiirlerine de konu olmuştur. Örneğin Cebr b. Habib yüz güzelliği açısından Âişe ile Remle arasında bir kıyas yapmıştır.¹⁷⁶

Tıpkı Mus'ab gibi Ömer'in de Âişe'yi çok seven, değer veren, kıskanan bir eş olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Ömer b. Ubeydullah'ı en çok kızdıran, öfkelenmesine, kalbinin sıkışmasına neden olan şey, Âişe bint Talha'nın ona ikinci eşi Mus'ab b. Zübeyr'in yakışıklılığından ya da cömertliğinden bahsetmesidir.¹⁷⁷ Son derece sıcak bir günde karısının yanına giren Ömer, ondan üzerindeki toprağı silkelemesini ister. Âişe, bunu yaparken "Kimsenin yüzüne toprağın, Mus'ab'ın yüzüne yakıştığı kadar yakıştığını görmedim!" deyince Ömer, kıskançlıktan ve öfkeden deliye döner.¹⁷⁸ Öte yandan Ömer b. Ubeydullah, karısı Âişe'ye verdiği değeri, çeşitli vesilelerle yaptığı cömert bağışlarla göstermiştir. Örneğin bir defasında Hayr b. Habib b. Atiyye, daha önce ilettiği bir sıkıntısının çözümü için davet üzerine Ömer'in yanına geldiğinde, karısı Âişe de oradadır. Ömer Hayr'a "Âişe ile ilgili yaptığın bir benzetme vardı, nasıldı?" diye sorar. Hayr da "İpek kumaş varken kim alelade bir kumaştan küçük bir parçayı tercih eder?" sözünü söyler. Bu söz üzerine Ömer, önlerinde duran incilerden bir avuç alarak Hayr'a verir. İnciler o kadar değerlidir ki Hayr onları satın alması için kendisine bir arazi satın alır.¹⁷⁹

Rivayetlerin detayına inildiğinde, Âişe ile ikinci eşi Mus'ab arasında yaşanan problemlerin, Ömer b. Ubeydullah ile evliliğinde yaşanmadığı dikkatleri çekmekte; Âişe'nin Mus'ab'a

169 Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, VII, 227. Mehir olarak 100 bin dinar ya da dirhem verdiği de rivayet edilmiştir. bk. Mâverdi, XII, 11; İbn Ebüd-Dünyâ, *İslâhü'l-mâl*, s. 349.

170 Kehhâle, III, 144.

171 bk. Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 184-185; Nüveyrî, IV, 256-257.

172 Abbâd b. Husayn Benî Temîm'in meşhur süvarilerindedir. bk. Ziriklî, III, 257.

173 Belâzürî, VII, 462.

174 Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 192. Âişe'nin, "Hangi gün senin için daha zor geçti, Ebû Fûdeyk günü mü yoksa Remle ile evlendiğin gün mü?" dediği, Ömer'in, bu sözler üzerine gülümsediği de belirtilmiştir. bk. Belâzürî, VII, 462.

175 Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 191; Kehhâle, III, 139.

176 Belâzürî, X, 191-192; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 191; Kehhâle, III, 139.

177 Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, VII, 228.

178 Kehhâle, III, 139.

179 Belâzürî, VII, 462.

göstermediği ilgi ve şefkati Ömer'e gösterdiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁰ Zaten vefât ettiğinde Âişe, diğer eşlerinden farklı olarak¹⁸¹ ayağa kalkıp Ömer b. Ubeydullah'ın iyiliklerini bir bir saymıştır. Neden böyle yaptığı sorulduğunda da üç neden sıralamıştır. "O nesep olarak bana en yakın olandı, Benî Teym b. Mürr'e'nin efendisiydi ve tabi ondan sonra bir daha artık başkasıyla evlenmeyeceğim."¹⁸² Ayrıca kocaları içerisinde en cömerdinin ve kendisine karşı en merhametli olanının Ömer olduğunu sözlerine eklemiştir.¹⁸³ Esasen ele aldığımız dönemde bir kadının, kocasının vefâtından sonra ayakta onun iyiliklerini sayıp dökmesi, bir daha evlenmeyeceğine dair işaret sayılıyordu. Âişe hem bu âdetin gereğini yerine getirmiş hem de evlenmeyeceğini açıkça beyan etmiştir.¹⁸⁴ Nitekim Ebân b. Osmân, kardeşi Yahyâ b. Osmân vasıtasıyla ona evlenme teklif etmiş, ancak Âişe kabul etmemiştir.¹⁸⁵

5. Sosyal Münasebetleri

Emeviler dönemi, İbn Müferriğ, Hakem b. Abdel, Sâbit b. Kutne, Ahtal, Ferezdak ve Cerîr b. Atıyye gibi medih ve hiciv; Ömer b. Ebû Rebia, Ahvas, Kays b. Zerîh ve Cemîlü Büseyne gibi gazel şairlerinin yetiştiği, Arap edebiyatının ve özellikle hitabetin gelişmeye devam ettiği bir dönemdir.¹⁸⁶ Âişe bint Talha, yukarıda bahsedildiği üzere şiir ve edebiyata ilgi duyan, Câhiliye dönemi şairleri başta olmak üzere Cemîl, Küseyyir gibi döneminin ünlü şairlerinin gazellerini iyi bilen, Arap dilini iyi kullanan ve hitabet yeteneği gelişmiş olan bir kadındır. Hayatı boyunca, döneminin meşhur şairleriyle ve onların şiirlerini güzel sesleriyle yorumlayan, çoğu cariyeye yahut azatlı cariyelerden oluşan hânendelerle iyi ilişkiler içerisinde olmaya çalışmıştır. Kendisini medheden şairlere ve onların dizelerini yorumlayan hânendelere cömert ikrâmlarda bulunmuştur. Böylece dönemin cemiyet hayatında çok etkili olan hiciv ve medih şairlerinin dizelerinde, asâlet ve şerefine gölge düşürecek betimlemelerin yer almasını büyük ölçüde engellemiştir.

a) Şairler ve Hânendelerle Münasebetleri

Âişe bint Talha şiir, tarih, edebiyat vb. konuları konuşabileceği, şairlerin gazellerini ve bu gazelleri güzel sesleriyle yorumlayan muganniyeleri dinleyebileceği meclisler düzenlemeyi seven; çevresine, ait olduğu üst sınıfa dair problemlere bigâne kalmayan sosyal bir insan portresi olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebiyat kitaplarında dönemin ünlü gazel şairleri ile arasındaki münasebetleri ortaya koyan pek çok nakil bulunmaktadır. Bu nakiller, şairler için şiir ve edebi metinler açısından vazgeçilmez olsalar da, tarihî bir kaynak olarak ihtiyatla kullanılması gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Ancak edebiyat kitaplarında verilen bilgileri tenkit süzgecinden geçirmeye çalışmaksızın, bir önyargı ve ön kabulle tamamen yok saymak da tarih tenkidi açısından uygun bir yöntem olmamalıdır. Âişe bint Talha'nın hayatı ve evlilikleri ile ilgili edebiyat kitaplarında yer alan bilgiler, biyografi ve tarih kitaplarında naklonulan rivayetlerle mukâyeseli olarak kullanıldığında bu sorun büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. Ancak sıra, Âişe bint Talha gibi şiir ve edebiyatla iç içe bir hanımın şairler, hânendeler

180 Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 189-190; Nüveyrî, IV, 256-257.

181 Kehhâle, III, 144.

182 Belâzüri, X, 141-142.

183 Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 190.

184 Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, VII, 228.

185 Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 197-198; Zeyneb Fevvâz, II, 56-57.

186 İsmail Yiğit, "Emeviler", *DİA*, XI, 96.

ve dönemin üst tabakaya mensup diğer kadınlarla münasebetlerini incelemeye geldiğinde, ne yazık ki tarih ve biyografi kitapları yetersiz kalmaktadır. Bu konuda edebiyat kitaplarında verilen bilgilere başvurmak kaçınılmaz olmakla birlikte, diğer kaynak türlerindeki rivayetlerle mukayese etme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle ilgili bilgiler değerlendirilirken Âişe bint Talha ile ilgili ortaya konulan genel portre ve dönemin sosyal yapısı ile ters düşmeyen güvenilir olduğu izlenimi veren rivayetler ön plana çıkarılmıştır.

Âişe bint Talha ile yakın ilişkiler içerisinde olan şairlerden birisi hiç şüphesiz Hâris b. Hâlid el-Mahzûmî'dir. Sık sık umuma açık yemek davetleri veren Âişe bint Talha bir defasında yemek yiyenler arasında bulunan bir yolcu ile yakından ilgilenir ve yemeğini yedikten sonra "Garip bir halin var, nerelisin?" diye sorar. Mekke'den geldiğini öğrenince de "Bedevî ne yapıyor?" der. Mekkeli yolcu, dışarı çıkınca etrafındakilere Âişe'nin "Bedevî ne yapıyor?" sorusuyla kimi kastettiğini sorar. Dönemin ünlü gazel şairlerinden Hâris b. Hâlid el-Mahzûmî'yi kastettiğini öğrenince, Mekke'ye varıp durumu Hâris'e bildirir.¹⁸⁷ Hâris adama, "Bineğini, bineğinin azığını ve tüm ihtiyaçlarını ben karşılıyorum, hemen Medine'ye dön ve Âişe'ye şu deri parçasını ver!" diyerek nasıl olduğunu beyan eden bir beyit yazıp verir.¹⁸⁸ Hâris ayrıca hac için Mekke'ye geldiği bir sırada, Âişe'ye elçi olarak dönemin meşhur musikişinaslarından Garîz'i (v. 98/717) gönderip görüşmek istediğini bildirir. Âişe de ihramlı olduğunu, ihramdan çıkınca görüşebileceklerini söyler. Âişe, ihramdan çıkınca katırına binip Mekke'den ayrılmak üzere yola çıkınca, yolda Garîz elinde Hâris'in mektubuyla ona yetişir. Garîz, mektupta yazılı şiiri melodik olarak okur. Sözünü tutmadığı için Hâris b. Hâlid'in serzenişte bulunduğu kısmı işitince Âişe, "Biz doğruyu söyledik ve böyle yaparak onun sözlerini satın almak istedik." dedikten sonra şiirin devamını okumasını ister ve Hâris'in sözlerini beğenip Garîze 5 bin dirhem ve elbiseler hediye eder. Sonra başka bir gazel okumasını ister. Garîz, güftesi Hâris'e ait başka bir gazeli seslendirince Âişe, "Hâris mi bunu okumanı istedi?" diye sorar. Garîz yeminle böyle bir şey istemediğini söyleyince ona 5 bin dirhem daha hediye eder.¹⁸⁹

Emevîler döneminde, hiciv ve medih şairlerinin toplum üzerindeki etkisi büyüktü. Özellikle üst tabakaya mensup kimseler, hiciv şairlerinin hedefinde olmayı istemezlerdi. Âişe bint Talha da hayatı boyunca şairleri kendisine yakın tutmuş, iyi ilişkiler içerisinde olup cömert ikrâmlarda bulunarak hakkında olumlu şeyler söylemelerini temin etmeye gayret etmiştir. Aksi söz konusu olduğunda ise tepki göstermiştir. Örneğin bir defasında Âişe bint Talha'yı tavaf sırasında gören Hâris b. Hâlid el-Mahzûmî, onun tavaf esnasında ağır hareket edip yedi tavaf yapmakta zorlandığını ifade eden beyitler inşâ edince, Hâris'in kendisini öven onlarca şiir olmasına rağmen çok kızmıştır.¹⁹⁰ Âişe bint Talha'nın dönemin ünlü aşk şairlerinden Ömer b. Ebû Rebîâ'dan (v. 93/711-712) hiç hazzetmediği ve bunu açık bir şekilde beyan ettiği bilinen bir husustur. Bunun nedeni elbette, eğlence hayatına düşkünlüğü ile tanınan Ömer b. Ebû Rebîâ'nın, beğendiği kadınları şiirlerine konu etmesi ve onlarla ilgili duygularını, bazen sa-

187 Belâzürî, VII, 230.

188 Zeyneb Fevvâz, II, 59.

189 Nüveyrî, IV, 250-251; Zeyneb Fevvâz, II, 57-58.

190 Ebû'l-Fazl Ahmed b. Ebî Tâhir Tayfûr el-Mervezî el-Horasânî, *Belâgatü'n-nisâ'*, (nşr. Muhammed Ebû'l-Ecfân-Ahmed el-Elfî), Tunus 1985, s. 190. Âişe bint Talha'nın ilerleyen yaşında hac ya da umre yaparken zorlandığı, uzun boyu, cüsseli yapısı, dönemin güzellik anlayışına uygun hafif kilolu yapısının yanında bir de ilerleyen yaşına bağlı olarak kilo alınca yardımcılarının kendisini desteklemekte güçlük çektiği ifade edilmiştir. bk. Zeccâcî, s. 236; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 194; İbn Asâkir, LXIX, 253; Kehhâle, III, 138.

taşmalara varacak şekilde dile getirmesidir.¹⁹¹ Elbette bu diğer bütün soylu kadınlar gibi Âişe bint Talha'nın da kaçındığı bir hadisedir. Nitekim uzak durduğu halde, hac ve umre vesilesi ile Mekke'de mecburen karşılaştıklarında Âişe, Ömer'e kendisini diline dolamamasını bizzat söylemiş, ayrıca cariyesini gönderip tekrar tekrar uyarılarda bulunmuştur.¹⁹² Ancak Ömer b. Ebû Rebîa, her zamanki âdeti üzere şiir inşâd etmeye devam edince¹⁹³ bu durum Benî Teymlilerin kulağına gitmiş,¹⁹⁴ Hz. Ebû Bekir'in ve Talha b. Ubeydullah'ın çocukları, Ömer b. Ebû Rebîa'yı uyarışlardır. O da bir daha Âişe'nin ismini şiirlerinde zikretmemeye söz vermiş, bu sefer de inşâd ettiği şiire "Ümmü Talha" diyerek onun künyesiyle hitap etmeye başlamıştır.¹⁹⁵ Yine de Âişe için özür mahiyetinde beyitler söylemeyi de ihmal etmemiştir. Yukarıda Hâris b. Hâlid'in Garîze mektup vererek Medine'ye dönmek üzere yola çıkan Âişe'ye ulaştırmasını istediğini bildirmişti. Bunu öğrenen Ömer b. Ebû Rebîa, Teymlilere söz verdiği için açıkça şiir inşâd edemese de söylediği son beyitleri Âişe'nin duymasını istediğinden,¹⁹⁶ kendisine şöyle bir çözüm yolu bulmuştur. Garîz'den Âişe'nin yanına vardığında, güftesini kendisinin yazdığı bir şiiri melodik olarak okumasını istemiştir. Ayrıca Garîze bunu yaparsa 5 bin dirhem vereceğini söylemiştir. Nitekim Âişe, Hâris'in şiirlerini dinleyip Garîze bolca bahşiş verdikten sonra "Bana Hâris'in başka bir şiirini oku." deyince Garîz, bu fırsatı değerlendirerek, Ömer b. Ebû Rebîa'nın beyitlerini seslendirmiştir. Âişe Ömer b. Ebû Rebîa'nın, içinde bulunduğu durumu özetleyen ve mesajını ilettiği için Garîz'i öven şiirini dinleyince gülmüş ve "Allah senin de İbn Ebû Rebîa'nın da iyiliğini versin." dedikten sonra, her ne kadar makbul bir kimse olmasa da bu kadar zahmete girip onun şiirini kendisine ulaştırdığı için Garîze teşekkür etmiştir.¹⁹⁷

Âişe bint Talha, üçüncü eşi Ömer b. Ubeydullah'ın vefâtından sonra, bir yıl Mekke'de, bir yıl Medine'de kalıyor, Mekke'den de Tâif'e geçiyordu. Tâif'te büyükçe bir yazlık dışında başka mal varlıkları da vardı. Tâif'te bulunduğu süre içerisinde dinlenen Âişe, akşamları cemiyetler tertip ediyor, bu cemiyetlerde okular atışlar yaparak gösteriler düzenliyorlardı.¹⁹⁸ Bir defasında şair Muhammed b. Abdullah en-Nümeyrî (v. 90/708) bu meclise uğradı. Âişe'ye geldiği haber verilince nesebini sordu, sonra da yanına getirilmesini emretti. Sonra ona Emevî valisi Haccâc b. Yûsuf'un (v. 95/714) Kız Kardeşi Zeyneb bint Yûsuf hakkında inşâd ettiği şiiri okumasını söyledi. Esasen Benî Sakîfli şair Nümeyrî, Zeyneb'i seviyordu. Âişe'nin isteğini, aynı zamanda akrabası olan Zeyneb'in adının çıkmaması için reddetmek istedi. Ancak Âişe ısrar edince okudu. Âişe, Zeyneb'i çok güzel tasvir ettiğini, onun şerefini yücelttiğini söyleyerek 1000 dirhem verilmesini emretti. Ertesi toplantıya Nümeyrî yine geldi. Âişe, yine Zeyneb'le ilgili şiir okumasını istedi. Nümeyrî "Bunun yerine ben Hâris b. Hâlid el-Mahzûmî'nin (v. 80/700) senin için inşâd ettiği şiiri okusam." deyince Âişe'nin yardımcıları, bunu hakaret kabul edip hemen Nümeyrî'nin haddini bildirmek üzere harekete geçtiler. Ancak Âişe onları durdurdu ve "Bırakın, amcasının kızı için okuttuğum şiirin intikamını almak istiyor." dedi ve "Hadi oku bakalım." diye ekledi. Nümeyrî, Hâris b. Hâlid'in Âişe ilgili inşâd ettiği şiiri okudu.

191 Yaşlılık döneminde bu tür bir hayat tarzından vazgeçen Ömer b. Ebû Rebîa ve varlıklı Arap kadınlarının hayatlarını gerçekçi bir üslup ile tasvir ettiği şiirleri hakkında bilgi için bk. Rahmi Er, "Ömer b. Ebû Rebîa", *DİA*, XXXIV, 56.

192 Zeyneb Fevâz, II, 60.

193 Câhiz, *Kitâbü'l-Kavl fi'l-bigâl*, (nşr. Charles Pella), Beyrut 1995, s. 127; İbn Asâkir, LXIX, 260; Zeyneb Fevâz, II, 59-60; Abdülemir Ali Mühennâ, *Ahbârü'n-nisâ fi'l-İkdi'l-Ferid*, Beyrut 1988, s. 160-161.

194 Nüveyrî, IV, 251.

195 Zeyneb Fevâz, II, 61.

196 Nüveyrî, IV, 251.

197 Nüveyrî, IV, 251; Zeyneb Fevâz, II, 58.

198 Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 195; Nüveyrî, IV, 258.

Şiir bitince Âişe, “Vallahi bunda benim şerefimi lekeleyen bir şey yok, beni gayet olumlu sözlerle vasfetmiş.” dedikten sonra 1000 dirhem ve iki parça elbise verilmesini emretti.¹⁹⁹

b) Üst Tabakaya Mensup Diğer Kadınlarla Münasebetleri

Âişe bint Talha, asaleti, güzelliği, zekâsı, bilgisi, zenginliği ve şaşaalı hayatı ile rakibeleri arasında hep bir adım önde olmuş bir kadındır. Onun bu zenginliği ile ilgili edebiyat kitaplarında abartılı sayılabilecek bazı rivayetler yer almaktadır. Bir hac döneminde Âtike bint Yezîd b. Mu’aviye, hacca gitmek için Halife Abdülmelik b. Mervân’dan izin ister. Halife izin verir; ancak Âişe bint Talha’nın o sene kalabalık bir maiyetle hacca gideceği hususunda uyararak Âtike’den görkemli gözükecek şekilde hazırlanmasını ister. Âtike, elinden geldiğince hazırlık yaparak kalabalık bir maiyetle yola çıkar. Mekke ile Medine arasında bir yerde konakladığında Âtike, kalabalık bir grubun gelip kendi maiyetini dağıtıp karmaşaya sebep olduğunu görür. Kendi kendine “Herhalde Âişe bint Talha’dır.” der. Kim olduklarını sorunca, Âişe bint Talha’nın hizmetçileri olduğunu öğrenir. Sonra benzer şekilde ikinci bir dalga gelir, bu sefer de gelenlerin Âişe’nin kuförleri olduğu ortaya çıkar. Nihayet bir kalabalık grup daha uzakta belirir ve üzerlerinde hevdec ve mahfelerle 300 deve eşliğinde Âişe bint Talha gelir. Âtike’nin bu manzarayı görünce “Allah katında olan daha hayırlı ve daha kalıcıdır.” meâlindeki Kasas sûresi 60. ayeti okumaktan kendisini alamadığı bildirilmiştir.²⁰⁰ Âişe’nin Abdülmelik b. Mervân’ın halifeliliği sırasında gerçekleştirdiği bu gösterişli hac yolculuğu sırasında Mus’ab ya da Ömer b. Ubeydullah ile evli olduğunu düşünmek mümkündür. Ancak Üçüncü kocası Ömer b. Ubeydullah vefât ettikten sonra (82/701) bir mali kriz yaşanmış olabilir. Nitekim kocasının vefâtından sonra Emevî Halifesi Velîd b. Abdülmelik’in (705-715) huzuruna çıkarak, hacca gitmek istediğini, yanına yardımcıları verilmesini talep etmiştir. Velîd Âişe’nin isteğini yerine getirmiştir. Böylece Âişe, yanında kalabalık bir toplulukla, 60 katır eşliğinde hac görevini ifâ etmiştir.²⁰¹ Rivayet edildiğinde göre bu sefer de Âişe ile Âtike bint Yezîd arasındaki gösteriş yarışının bir benzeri Âişe ile kuması Sükeyne bint Hüseyin arasında yaşanmıştır. Aynı sene hac için Mekke’ye gelen Sükeyne bint Hüseyin, Âişe’nin bu görkemli maiyeti karşısında epey mütevazı kalmıştır. Âişe’nin gazel okuyarak develerini süren görevlilerden birisi “Ey Âişe! Ey 60 katırın sahibi! Yaşadığın müddetçe böyle görkemli bir şekilde haccedeceksin.” şeklinde başlayan bir beyit söyleyince bu durum Sükeyne’nin kulağına gitmiş ve onu üzümüştür. Bunu üzerine Sükeyne’nin develerini süren kişi yine Âişe’ye hitaben “Onun atası olmasaydı senin atan hidayete ermezdi.” diyerek Hz. Peygamber’in torunu olmasının Sükeyne için yeterli olacağına işaret eden beyitler söylemiştir. Bu sözleri işiten Âişe, kendi görevlisinden, artık bu atışmaya devam etmemesini istemiştir.²⁰² Âişe bint Talha’nın Mekke’de yaşadığı evin kapısının Kâbe’nin kapısına doğru açıldığı hususu da onun Mekke’deki günleri ile kaydedilen bilgiler arasındadır.²⁰³

Âişe’nin, kadınlar arasında üstünlük yarışındaki kıskançlıklarının, zaman zaman şair arkadaşlarıyla arasını açtığı dikkatleri çekmektedir. Arap platonik aşk şairi Küseyyir’e (v. 105/723),²⁰⁴ sevdiği kadın Azze (v. 85/704) ile ilgili sayısız şiirini hatırlatarak “Tarif ettiğin gibi güzel olmadığın halde, neden Azze ile ilgili sürekli şiirler inşâd ediyorsun? Bu şiirleri benim için ya da be-

199 İbn Hamdûn, VI, 177-179; Nüveyri, IV, 259.

200 İbn Asâkir, LXIX, 247; Nüveyri, IV, 258; Zeyneb Fevzâz, II, 55.

201 Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 192-193.

202 Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, VII, 228.

203 Fâkihî, IV, 283.

204 Küseyyir ve Azze ile ilgili şiirleri hakkında detaylı bilgi için bk. Mustafa Çuhadar, “Küseyyir”, *DİA*, XXVI, 575-576.

nim gibi olanlar için söylesen ya! Bildiğin üzere ben ondan çok daha şerefli ve güzelim.” deyince Küseyyir, Âişe ile aralarındaki konuşmayı şiire dökmüştür. Ancak söylediği beyitleri beğenmeyen Âişe kızarak Küseyyir’e, iki hususta hata yaptığını belirtmiştir. “Sen benden şiirinde arkadaş (خله) olarak bahsettin, oysaki ben senin için arkadaş değilim, ayrıca benim yakınlığımı dilediğini belirttin, oysaki ben bunu istemiyorum. Aslında ben bu şekilde sendeki şiir yeteneğini sınamak istemiştim, ancak başaramadın, kaybettin.” Sonra “Bak bu hususta efendin Cemil ne diyor?” diyerek Cemil’in ondan daha üstün olduğunu ifade etmiş ve onun beyitlerinden örnekler vermiştir. Küseyyir de Cemil’in üstünlüğünü inkâr etmediğini ifade etmiştir.²⁰⁵

Âişe çok cömert bir kadındı. Yemek davetleri dışında çeşitli vesilelerle yakınlarına, şairlerle, ihtiyaç sahibi kimselere hediyeler dağıtırdı. Bir defasında Kureyşli kadınları evine davet etti. Hazırlık yaparken de oturacakları yerlere reyhan gibi kokular serpti. Önlerine meyve tabakları koydurdu ve tütsü yakarak ortamın hoş kokmasını sağladı. Ayrıca gelen herkese ipekten, desenli, işlemeli elbiseler hediye etti. Güzel sesiyle iştihar eden Medineli meşhur kadın musikişinas Azzetü’l-Meylâ’yı da bu meclise davet etti ve herkese verdiklerinden, hatta ziyadesiyle ona da verdi. Sonra da ondan gazel okumasını istedi. Azzetü’l-Meylâ, İmrü’l-Kays’ın dizelerini terennüm etti ve sesiyle herkesi kendisine hayran bıraktı. Yakınlarda bulunan Mus’ab ve arkadaşları davetin verildiği mekâna doğru geldiler. Mus’ab perde arkasından Âişe’ye seslenerek “Dinledik ve sesini bahsettiğin kadar güzel bulduk, Allah seni mübarek kılsın ey Azze!” dedikten sonra sözlerine şöyle devam etti: “Âişe! Ben yanımdakilerle oraya gelemem, ama sen izin verirsen Azze buraya, bizim yanımıza gelebilir.” Böylece Azze, Mus’ab ve arkadaşlarının yanına gitmiş ve aynı gazeli tekrar tekrar seslendirmiştir. Mus’ab gazelleri çok beğenmiş, Azze’yi tebrik ettikten sonra kadınların yanına geri göndermiştir.²⁰⁶ Âişe bint Talha’nın Azzetü’l-Meylâ’ya karşı özel bir sevgisi vardı. Bir defasında ricasını kırmayarak güzel sesi ve yorumuyla güftesi şâir Cemil’e ait bir gazeli seslendiren Azzetü’l-Meylâ’yı,²⁰⁷ kalkıp iki gözü arasından öptükten sonra ona, 10 parça elbise ve içinde gümüş parçaların da olduğu çeşitli hediyeler vermiştir.²⁰⁸

Âişe bint Talha haccını tamamladığında Mekke’den ayrılmadan önce Kureyşli olsun olmasın, eş, dost ve akrabadan olan kadınları yanına kabul edip önceden hazırlanmasını emrettiği elbiseler ile hediyeleri takdim etmeyi alışkanlık haline getirmişti. Mekkeli musikişinas Gariz de Âişe bint Talha’nın kaldığı yere gidenler arasındaydı. Önünden nice kadınlar, yanlarında cariyeleri ile içeri girip türlü türlü hediyelerle çıktılar. Gariz kendi yakınlarının da elleri dolu çıkıp kendisine bir şey vermediklerini görünce “Benim payım nerede?” diye sormuş, “Biz seni unuttuk.” cevabını alınca da “Buradan elim boş dönmeyeceğim.” diyerek Âişe bint Talha’nın duyacağı şekilde durumunu ortaya koyan bir beyit inşâ etmiştir. Onu işiten Âişe, içeri davet etmiş ve gülümseyip “Burada olduğunu bilmiyordum.” dedikten sonra hediyelerini vermiş ve “Benimle ilgili güzel sözler söylersen sana şunları şunları veririm.” diye vatte bulunmuştur. Ondandı sonra Gariz, Âişe bint Talha’yı öven daha nice beyitleri terennüm etmiştir.²⁰⁹

205 İbn Kuteybe, *eş-Şi’r veş-şuarâ*, (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), I-II, Kahire 1982, I, 508-509; İbn Asâkir, I, 100; İbn Hallikân, I, 480; İbn Kesir, XIII, 31; Abdülkâdir el-Bağdâdi (v. 1093/1682), *Hizânetü’l-edeb ve lübbü lübbâbi lisâni’l-Arab*, (nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn), I-XII, Kahire 1986, V, 222.

206 Ebü’l-Ferec el-İsfahânî, XI, 188; Nüveyri, IV, 256; Kehhâle, III, 143.

207 Detaylı bilgi için bk. A. Schaade, “Azzetülmeylâ”, *İA*, II (İstanbul 1979), s. 159.

208 bk. Ebü’l-Ferec el-İsfahânî, XI, 183.

209 İbn Fazlullâh el-Ömerî, X, 52-53; Zeyneb Fevvâz, II, 61-62.

c) Emevî Halifeleri ile Münasebetleri

Bilindiği üzere Âişe bint Talha'nın ikinci kocası Mus'ab b. Zübeyr, Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervân'a karşı savaşırken vefât etmiştir. Âişe'nin Abdülmelik'ten sonraki iki Emevî halifesi ile yani Velîd b. Abdülmelik ve Hişâm b. Abdülmelik ile görüştüğüne dair rivayetler bulunmakta, ancak Abdülmelik b. Mervân ile görüştüğü bildirilmemektedir. Bu durum Abdülmelik'in Muâviye'nin torunu Âtike'yi, hacca giderken maiyet itibariyle Âişe'den daha gösterişli olması hususunda uyardığı rivayeti ile birlikte düşünüldüğünde²¹⁰ yaşananların tabii bir neticesi olarak aradaki bir soğukluğa ve bir mesafeye işaret ediyor olabilir. Yine bilindiği üzere Mervân b. Abdülmelik'in kardeşi Bişr b. Mervân, Kûfe valisi olduğunda Âişe bint Talha'ya evlenme teklif etmiş ancak Âişe onun teklifini reddetmiştir.²¹¹ Âişe bint Talha'nın Abdülmelik b. Mervân dışındaki Emevî halifeleri ile arası her zaman iyi olmuş, onlardan saygı ve ihtirâm görmüştür. Yukarıda da belirttiğimiz gibi hac münasebetiyle Velîd b. Abdülmelik'ten yardım istemiş, Velîd Âişe'nin bu isteğini kabul ederek yanına kalabalık bir yardımcı grubu vermiştir. Âişe, Halife Hişâm b. Abdülmelik ile de görüşmüş, ondan da aynı şekilde saygı ve ihtirâm görmüştür.

Sonuç

Emevîler dönemi İslâm toplumunda Âişe bint Talha, üst tabakaya mensup kadınlar arasında farklı bir yere ve öneme sahiptir. Çünkü o, eğitilmiş ve zengin olması gibi özelliklerin verdiği özgüvenle, dönemin soylu kadınlarına has rutinlerin dışına çıkmış, zenginliği, zekâsı, tarih ve edebiyat bilgisi gibi hususların yanı sıra makam ve mevki sahibi, zengin kimselerle yaptığı evliliklerle hep göz önünde, aranan ve merak edilen bir portre olmayı başarmıştır. Teyzesi Hz. Âişe ile yakın ve iyi ilişkiler içerisinde olmuş, ondan Hz. Peygamber'in aile hayatı ile ilgili pek çok şey öğrenmiş ve bu hususlarda onlarca hadis rivayet etmiştir. Sahip olduğu derin şiir ve edebiyat bilgisini üst tabakaya mensup kimselerle, şair ve musikişinaslarla paylaşmıştır. Doğumundan vefâtına kadar zengin bir hayat sürmüş, hayatını büyük ölçüde kışları Mekke'de ve Medine'de, yazları Taif'te geçirmiş ve Mus'ab'la evliliği sırasında Irak'ta bulunmuştur. Siyasete karışmamış ve Emevî halifeleri ile iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. Âişe bint Talha'nın çevresinde hızla yayılan şöhreti sayesinde, onunla ilgili rivayetler edebiyat kitaplarında hemcinslerinin önüne geçmiştir. Bu rivayetler, abartılı yahut tarihî gerçeklerle uyuşmayan unsurlardan arındırıldığında, Âişe bint Talha ile ilgili teyzesinden hadis rivayet etmesi dışında bilinmeyen pek çok yönü aydınlattığı görülmüş, Âişe bint Talha'nın şahsında, tabiin döneminde üst tabakaya mensup kadın ve erkeklerin hayat tarzları ile ilgili önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Kaynaklar

Abdülaziz el-Meymenî, Abdülaziz b. Abdilkerim er-Rackûti, *Simtül-Leâli*, I-III, yy., ty.

Abdülkâdir el-Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetül'edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-Arab* (nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn), I-XII, Kahire 1986.

Abdürrezzâk, Ebû Bekir b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, (nşr. Habîbürrahmân el-A'zamî), I-XI, Beyrut 1983.

210 bk. dipnot 200.

211 bk. sayfa 146.

- Acar, H. İbrahim, “İslâm Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, c. 6, sayı: 16, s. 125-140 Ankara 2003.
- Ahfeş el-Asgar, Ebü'l-Hasen Ali b. Süleymân b. el-Fazl, *el-İhtiyâreyn*, (nşr. Fahreddin Kabave), Beyrut 1984.²
- Ahmed b. Hanbel, Ebü Abdillâh Ahmed b. Muhammed, *el-Müsned*, (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 2004.
- Apaydın, H. Yunus, “Tesettür”, *DİA*, XL, 538-543, İstanbul 2011.
- Aycan, İrfan, “Mus’ab b. Zübeyr”, *DİA*, XXXI, 227, İstanbul 2006.
- Azımâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Ali ed-Diyânüvî, *Avnü'l-ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, (nşr. Abdurrahman Muhammed Osmân), I-XIV, Medine 1968.²
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, *Ensâbü'l-eşraf*, (nşr. Riyâd Ziriklî-Süheyl Zekkâr), I-XIII, Beyrut 1996.
- Beyhakî, Ebü Bekr Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-kübrâ*, (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsîn et-Türki), I-XXIV, Kahire 2011.
- _____, *Şu'abü'l-îmân* (nşr. Abdül'alî Abdülhamîd Hamîd-Muhtâr Ahmed en-Nedvî ve dğr.), I-XV, Bombay 2008.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi'us-sahih, Mevsûatü'l-hadîsi's-şerif: el-kütübü's-sitte* içinde, Riyad 2000.³
- _____, *Halku ef'âli'l-iâd*, Beyrut 1984.
- _____, *el-Edebü'l-müfred*, Beyrut 1985.²
- _____, *et-Târîhu'l-evsat*, (nşr. Muhammed b. İbrâhîm el-Leheyran), I-II, Riyad 1998.
- Bürri, Muhammed b. Ebü Bekr b. Abdullah b. Mûsâ el-Ensârî el-Kureşî, *el-Cevhere fî nesebi'nebi ve ashâbihi'l-aşere*, (nşr. Muhammed et-Tevencî), I-II, Riyad 1983.
- Câhiz, Ebü Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz el-Kinânî, *Kitâbü'l-mehâsîn ve'l-ezdâd*, (nşr. Muhammed Süveyd), Beyrut 1991.
- _____, *Kitâbü'l-kavl fi'l-bigal*, (nşr. Charles Pella), Beyrut 1995.
- Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, I-X, yy., 1380.
- Çuhadar, Mustafa, “Küseyyir”, *DİA*, XXVI, 575-576, İstanbul 2002.
- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer, *es-Sünen*, (nşr. Şuayb el-Arnaût ve dğr.), I- V, Beyrut 2004.
- Dâvûd-i Antâkî, Dâvûd b. Ömer el-Ekmeh, *Tezyînü'l-esvâk bi-tafsîli Eşvâki'l-uşşâk*, Beyrut 1986.²
- Döndüren, Hamdi, “İlâ”, *DİA*, XXII, 61-62, İstanbul 2000.
- Dönmez, İbrahim Kâfi “Oruç”, *DİA*, XXXIII, 416-425, İstanbul 2007.
- Durant, Will, *Kıssatü'l-hadâra*, I-XLII, Kahire 1968.³

- Ebü Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, es-Sünen, *Mevsûatü'l-hadîsiş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, Riyad 2000.³
- Ebü Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, I-X, Kahire 1974-1979.
- _____, *Ma'rifetü's-sahâbe*, (nşr. Muhammed Hasan-Mes'ûd Abdülhamid), I-V, Beyrut 2002.
- Ebü Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temimî el-Mevsilî, *el-Müsned*, (nşr. Hüseyin Selim Esed), I-XIII, Dimaşk 1986.
- Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, Ali b. el-Hüseyin b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî, *el-Egânî*, (nşr. Abdülemir Ali Mühennâ-Semîr Yûsuf Câbir), I-XXVII, Beyrut 2002.
- Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Muntazam fi târihi'l-mülûk ve'l-ümem*, (nşr. Muhammed-Mustafa Abdülkâdir Atâ), I-XIX, Beyrut ty.
- Er, Rahmi, "Ömer b. Ebû Rebîa", *DÎA*, XXXIV, 56, İstanbul 2007.
- Fâkihî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Abbâs, *Ahbâru Mekke fi kadîmi'd-dehr ve hadîsih*, (nşr. Abdümelik b. Abdullah b. Dehiş), I-IV, Mekke 1987.
- Görgün, Hilal "Sükeyne bint Hüseyin", *DÎA*, XXXVIII, s. 45-46, İstanbul 2010.
- Hâkim, Ebü Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, (nşr. Hamdî Dimerdâş Muhammed), I-VIII, Mekke 2000.
- Halîl b. Ahmed, Ebü Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, (nşr. Dr. Dâvûd Sellûm), Beyrut 2004.
- Harâitî, Ebü Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed es-Sâmerrî, *İ'tilâlül-kulûb fi ahbârî'l-uşşâk*, (nşr. Hamdî Dimerdâş), I-II, Mekke 2000.²
- Hayek, Michel, *Mevsûatü'n-nebâtâtî't-tıbbiyye*, I-II, Beyrut 1996.
- Heysemî, Ebü'l-Hasen Nürüddîn Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, *Buğyetü'l-bâhis 'an zevâ'idi Müsnedi'l-Hâris*, (nşr. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkirî), I-II, Medine 1992.
- _____, *Keşfü'l-estâr 'an zevâidi'l-Bezzâr*, (nşr. Habibürrahmân el-A'zamî), I-IV, Beyrut 1979.
- _____, *Gâyetü'l-maksad fi zevâidi'l-Müsned*, (nşr. Hallâf Mahmûd Semî'), I-IV, Beyrut 2001.
- Hilâlî, Ebü'l-Hasen Ali b. Hasen, *el-Hile'ıyyât, el-Fevâidü'l-müntekât el-hisân es-sihâh ve'l-garâib*, (nşr. Sâlih el-Lahhâm), Amman 2010.
- Husrî, Ebü İshâk İbrâhîm b. Ali b. (İbrâhîm b.) Temîm el-Ensârî el-Fihri el-Husrî, *Zehrü'l-âdâb ve semerü'l-elbâb*, (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-II, Kahire 1969.²
- _____, *Cem'ül-cevâhir fi'l-mülâh ve'n-nevâdir*, (nşr. Ruhâb Hıdır Akkâvî), Beyrut 1993.
- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebü Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-meânî ve'l-esânîd*, (nşr. Mustafâ b. Ahmed el-Alevî), I-XXVI, Titvan 1982-1992.

- _____, *el-İstizkârü'l-câmi' li-mezâhibi fukahâ'l-emsâr ve 'ulemâ'l-aktâr*, (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acı), I-XXX, Beyrut 1993.
- _____, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, (nşr. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-V, Beyrut 2002.
- İbn Abdürabbih, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed, *el-'Ikdu'l-ferid*, (nşr. Ahmed Emîn ve dğr.), I-VII, Beyrut 1990.⁸
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî, *el-Kâmil fî du'afâi'r-ricâl*, I-VII, Beyrut 1985.²
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. Hasen b. Hibetillâh ed-Dımaşkî, *Târîhu medineti Dımaşk*, (nşr. Muhibbüddîn Ebû Saïd), I-LXXX, Beyrut 1995.
- İbn Battâl el-Kurtubî, Ebü'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî, *Şerhu'l-Câmi'is-sahih*, (nşr. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm), I-X, Riyad 2000.
- İbn Ebû Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, (nşr. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire), I-VI, Riyad 1991.
- İbn Ebû Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *İlelü'l-hadîs*, (nşr. Sa'îd b. Abdullah el-Humeyyid-Hâlid b. Abdurrahman el-Cüreysî), I-VI, Riyad 2006.
- _____, *el-Cerh ve't-ta'dil*, I-X, Beyrut 1952.
- İbn Ebû Tâhir, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ebî Tâhir Tayfûr el-Mervezî el-Horasânî, *Belâgatü'n-nisâ'*, (nşr. Muhammed Ebü'l-Ecfân-Ahmed el-Elfî), Tunus 1985.²
- İbn Ebü'd-Dünyâ, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî, *Kitâbü'l-menâmât*, (nşr. Ebû Meryem Mecdî-Fethî İbrâhîm), Kahire ty.
- _____, *İslâhü'l-mâl*, (nşr. Mustafa Müflih el-Kuzât), Mansûre 1990.
- İbn Fazlullâh el-Ömerî, Şihâbüddîn (Ebü'l-Abbâs) Ahmed b. Yahyâ b. Fazlillâh el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr fî memâlikü'l-emsâr*, (nşr. Abdullah b. Yahyâ es-Süreyhî- Bessâm Muhammed Bârûd vd.), I-XXVII, Abudabi 2003-2004.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahihü'l-Buhârî*, (nşr. Mahmud Fuâd Abdülbâkî), I-XIV, Dımaşk 2000.
- _____, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz), I-IX, Beyrut 2005.
- _____, *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevâidi'l-mesânidi's-semâniye*, (nşr. Habiburrahmân el-A'zamî), I-IV, Kuveyt ty.
- _____, *Mizânü'l-i'tidâl*, (nşr. Ali Muhammed Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd", I-VIII, Beyrut 1995.
- _____, *Tehzibü't-Tehzib*, I-XII, Beyrut 1907.
- _____, *Takrîbü't-tehzib*, (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), I-II, Beyrut 1975.²

- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî, *Vefeyâtü'l-a'yân*, (nşr. İhsân Abbâs), I-VIII, Beyrut 1968-1972.
- İbn Hamdûn, Ebü'l-Meâlî Bahâüddîn Kâfi'l-Küfât Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed b. Ali b. Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye*, (nşr. Bekr Abbâs-İhsân Abbâs), I-X, Beyrut 1996.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saïd b. Hazm el-Endelûsî el-Kurtubî, *el-Muhallâ*, (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Münîr ed-Dımaşkı), I-XI, Kahire 1347-1352.
- _____, *Cemheretü ensâbi'l-arab*, (nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn), Kahire ty.⁵
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *el-İhsân fî takrîbi Sahîh-i İbn Hibbân*, (nşr. Şuayb el-Arnaût), I-XVI, Beyrut 1988-1991.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, (nşr. Muhammed Ali el-Kutb-Muhammed ed-Dâli Balta), I-IV, Beyrut 2005.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nisâbüri, *es-Sahîh*, (nşr. Muhammed Mustafâ el-A'zamî), I-IV, Beyrut 1975.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr, *Ravzatü'l-muhibbin ve nüzhretü'l-müşâkin*, (nşr. es-Seyyid el-Cemîli), Beyrut 1987.²
- _____, *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-'ibâd*, (nşr. Muhammed el-Enver Ahmed el-Baltacı), I-IX, Beyrut 2000.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' el-Kaysî el-Kureşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki), I-XXI, Kahire 1997.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî, *el-Muğni*, (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki-Abdülfeţâh Muhammed el-Hulv), I-XV, Riyad 1999.⁴
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Te'vilü muhtelifi'l-hadis*, (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1988.
- _____, *el-Maârif*, (nşr. Servet Ukkâşe), Kahire 1992.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen, Mevsûatü'l-hadisiş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, Riyad 2000.³
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali, *Lisânü'l-Arab*, I- VII, Beyrut 1997.
- İbn Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî, *el-Müsned*, (nşr. Muhammed Muhtâr Dirâr el-Müftî), Beyrut 2002.
- İbn Receb, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahman b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî, *Ehvâlü'l-kubûr ve ahvâlü ehlihâ ile'n-nüşûr*, (nşr. Muhammed Nizâmeddîn el-Futeyyih) Medine 2012.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Kâtib, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, (nşr. İhsân Abbâs), I-IX, Beyrut 1968.

- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî, *Târihu'l-Medîneti'l-münevvere*, (nşr. Ali Muhammed-Yâsîn Beyân), I-II, Beyrut 1996.
- İbn Tağriberdî, Ebû'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tağriberdî el-Atâbekî ez-Zâhirî, *en-Nücûmu'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, I-XVI, Kahire 1929-1972.
- İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târih*, I-XIII, Beyrut 1992.
- _____, *Üsdü'l-gâbefi ma'rifeti's-sahâbe*, (nşr. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-VII, Beyrut 2003.
- İbnü'l-Esir, Ebû's-Seâdât Mecdüddîn b. Esirüddîn eş-Şeybânî, *Câmi'u'l-usûl li-ehâdisi'r-Resûl*, I-XV, Beyrut 1991.
- _____, *en-Nihâye fî garibi'l-hadis ve'l-eser*, (nşr. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), I-V, Kahire 1963.
- _____, *Câmi'u'l-usûl min ehâdisi'r-Resûl*, (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût), I-XV, Beyrut 1991.
- İbnü'l-İmâd, Ebû'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahhâri men zeheb*, (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût-Mahmûd el-Arnaût), I-XI, Beyrut 1988.
- İbnü't-Tiktaka, Ebû Ca'fer Safiyyüddîn Muhammed b. Ali b. Tabâtabâ el-Hasenî, *el-Fahrî fî âdâbi's-sultâniyye ve'd-düveli'l-İslâmiyye*, Beyrut ty.
- İclî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih, *Târihu's-sikât*, (nşr. Abdülâlîm Aldülazîm Bestevî), I-II, Medine 1985.
- Kamacı, Fatimatüz Zehra, *Hiz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*, 2. Baskı, İstanbul 2014.².
- Kastallânî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, (nşr. Sâlih Ahmed eş-Şâmi), I-IV, Beyrut 1991.
- _____, *İrşâdü's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-X, Beyrut ty.
- Kazancı, Ahmet Lütfî, "Âişe bint Talha", *DİA* II, s. 206-207, İstanbul 1989.
- Makdisî, Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir, *el-Bed' ve't-târih*, (nşr. Halîl İmrân el-Mansûr), I-VI, Beyrut 1997.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî, *el-Muvatta'*, (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut ty.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, (nşr. Mahmûd Matrâcî), I-XXII, Beyrut 1994.
- Mehmed Zihnî Efendi, *Meşâhirü'n-Nisâ*, I-II, İstanbul 1295.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I- XV, Beyrut 1982-1988.

- Muhammed b. Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî, *el-Münemmak fî ahbâri Kureys*, (nşr. Hurşîd Ahmed Fârik), Beyrut 1985.
- Muhibbüddîn et-Taberî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed el-Mekkî, *er-Riyâzün-nâdire fî fezâ'ili'l-âşere*, I-IV, Beyrut 1984.
- Muhtâr es-Sûsî, *Sûsü'l-âlîme*, Dârü'l-Beyzâ 1984.
- Müberred, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Ezdi, *el-Fâzıl ve'l-mefzûl*, (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1938.
- Mühennâ, Abdülemîr Ali, *Ahbârü'n-Nisâ fî'l-İkdi'l-Ferîd*, Beyrut 1988.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahih, Mevsûatü'l-hadîsiş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, Riyad 2000.³
- Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânusu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît, (Kâmûs Tercemesi)*, I-III, yy., ty.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen, Mevsûatü'l-hadîsiş-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, Riyad 2000.³
- Nüveyrî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî, *Nihâyetü'l-ereb fî fînûni'l-edeb*, (nşr. Alî Muhammed Hâşim-Abdülmeçîd) I-XXXIII, Beyrut 2004.
- Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'n-nisâ*, I-III, Dımaşk 1959.
- Özkuyumcu, Nadir, "Hişâm b. Abdülmelik", *DİA*, XVIII, s. 148, İstanbul 1998.
- Pellat, C. H, "Aisha bint Talha", *The Encyclopaedia of Islam*, 2nd Edition, I, 308, London 1960..
- Sa'îd b. Mansûr, Ebû Osmân Sa'îd b. Mansûr b. Şu'be el-Horasânî, *es-Sünen*, (nşr. Habîbürrahmân el-A'zamî), I-II, Beyrut 1985.
- Sâbit b. Hazm, Ebü'l-Kâsım Sâbit b. Hazm b. Abdirrahmân es-Sarakustî, *ed-Delâil fî garîbi'l-hadîs*, (nşr. Muhammed b. Abdullah el-Kannâs), I-III, Riyad 2001.
- Safedî, Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, (nşr. Hellmut Ritter), I-XXX, Wiesbaden 1931-2004.
- Schaade, A, "Azzetülmeylâ", *İA*, II, s. 159, İstanbul 1979.⁵
- Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed, *et-Tuhfetü'l-latîfe fî Târihi'l-Medînetiş-Şerîfe*, I-II, Beyrut 1993.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *el-Hâvî li'l-Fetâvî*, (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd), I-II, Kahire 1959.³
- Şafak, Ali, "Bağy", *DİA*, IV, s. 451-452, İstanbul 1991.
- Şener, Mehmet "Cenaze", *DİA*, VII, s. 354-357, İstanbul 1993.
- Şinkîti, Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkâdir el-Cekenî el-Himyerî, *Edvâü'l-beyân fî izâhi'l-Kur'ân*, I-X, Riyad 1983.

- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (v. 360/971), *el-Mu'cemü'l- evsat*, (nşr. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân), I-X, Riyad 1985.
- _____, *Kitâbü'd-du'â*, (nşr. Muhammed Sa'îd b. Muhammed Hasan el-Buhârî), I-III, Beyrut 1987.
- _____, *el-Mu'cemü's-sagîr*, (nşr. Tefvik b. Abdullâh b. Mes'ûd), Riyad 2011.
- Tayâlisî, Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd, *el-Müsned*, (nşr. Muhammed Hasen İsmâîl), I-IV, Beyrut 2004.
- Teymî, Ebü'l-Kâsım Kıvâmü's-Sünne İsmâîl b. Muhammed b. el-Fazl, *et-Tergîb ve't-terhîb*, (nşr. Eymen b. Sâlih b. Şa'bân), I-III, Kahire 1993.
- Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ, *el-Câmiu's-sahîh, mevsûatü'l-hadîsi's-şerîf: el-kütübü's-sitte* içinde, Riyad 2000.³
- Toksarı, Ali, "Birr", *DİA*, VI, s. 204-205, İstanbul 1992.
- Uyar, Gülgün, "Ümmü Külsûm bint Ebû Bekir", *DİA*, XLII, s. 324-325, İstanbul 2012.
- Ünal, İsmail Hakkı, "Hadislere Göre Kadının Örtünmesi", *İslâmiyât*, IX/1-4 (2006), s. 237-252.
- Yâfiî, Ebû Muhammed Afifüddîn Abdullah b. Es'ad b. Ali b. Süleymân el-Yemenî, *Mir'âtü'l-cenân ve 'ibretü'l-yakzân fî ma'rifeti havâdisi'z-zamân*, I-II, yy., 1337.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn (v. 626/1229), *Mu'cemü'l-büldân*, (nşr. Ferîd Abdül'azîz el-Cündî), I-VII, Beyrut ty.
- Yaman, Ahmet, "Zihâr", *DİA*, XLIV, s. 387-390, İstanbul 2013.
- Yezîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abbâs, *el-Emâlî*, Beyrut 1983.²
- Yiğit, İsmail "Emevîler", *DİA*, XI, s. 87-104, İstanbul 1995. ZECCÂCÎ, Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk en-Nihâvendî (v. 337/949), *Ahbâru Ebi'l-Kâsım ez-Zeccâcî*, (Abdülhüseyn el-Mübârek), Bağdat 1980.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XVII, Beyrut 2003.
- _____, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, (nşr. Şuayb el-Arnaût), I-XXV, Beyrut 1985.
- Zemaşşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemaşşerî, *Rebî'u'l- ebrâr ve nusûsü'l-ahbâr*, (nşr. Abdülemîr Ali Mühennâ), I-V, Beyrut 1992.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ Muhtasari'l-Hrakî*, (nşr. Abdullah b. Abdurrahman b. Abdullah el-Cibrîn), I-VII, Riyad 1993.
- Zeyneb Fevvâz, Zeyneb bint Ali b. Hüseyin b. Ubeydillâh Fevvâz el-Âmiliyye, *ed-Dürrü'l-mensûr fî tabakâti rabbâti'l-hudûr*, (nşr. M. Emîn Dannâvî), I-II, Beyrut 1999.
- Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, I-VIII, Beyrut 1992.¹⁰
- Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf, *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*, (nşr. Muhammed Abdül'azîz el-Hâlidî), I- XII, Beyrut 1996.
- _____, *Şerhu'l-Muvatta'*, I-IV, Beyrut 1987.